

Eesti tööealise rahvastiku väljarände- potentsiaal aastal 2010

Brit Veidemann

Rahvastiku liikumine üle piiride eesmärgiga töötada mõnes teises riigis on paelunud teadlaste ja poliitikauurijate huvi, kuid täpsed andmed rahvastiku liikumise kohta puuduvad. Kuigi Eesti inimesed peaksid registreerima oma uue aadressi rahvastikuregistris ja teavitama sel moel riiki oma elukoha muutusest, ei peegelda statistika väljarände tegelikku ulatust ega struktuuri. Seetõttu tellis Sotsiaalministeerium küsitlusuuringu eestimaalaste väljarändekavatsuste ja tegeliku väljarände kohta ning on koostanud uuringutulemuste põhjal analüüsi. Küsitlustöö tegi 2010. aasta kevadel OÜ Eesti Uuringukeskus koostöös AS-iga Norstat Eesti 1511 inimese seas, kes olid 15–64 aasta vanused. Uuringut rahastas Euroopa Sotsiaalfond.

Väljarände andmete analüüs peaks mõtteainet pakkuma nii poliitikakujundajatele kui ka avalikkusele. Käesolevas analüüsis käsitatakse potentsiaalsete välismaale minejatena inimesi, kellel on plaan välismaale tööle minna ja kes on teinud selleks ettevalmistusi. Analüüsi käigus pakutakse vastuseid küsimustele, kui suur on potentsiaalne välisriiki tööle suundujate hulk, kui kindel on nende soov, kui pikka aega tahtakse välisriigis viibida, millised tunnused iseloomustavad võimalikke emigreerujaid, mis on emigreerumissoovi põhjused ja millised on peamised väljarände takistused ning millised muutused on toimunud kõnealustes näitajates võrreldes varasemate küsitlusvoorudega.

Uuringutulemustest selgub, et võrreldes varasemate aastatega on teistesse riikidesse tööle minna kavatsevate inimeste arv suurenenud. Kui 2006. aasta küsitluse andmetel oli Eesti tööealise rahvastiku väljarändepotentsiaal hinnanguliselt 3,9% tööealisest rahvastikust (umbes 36 000 inimest), siis 2010. aastal ulatub see näitaja 8,5%-ni (umbes 77 000 inimeseni).

Sissejuhatus

Eesti demograafilised trendid sarnanevad Euroopa üldiste trendidega. Rahvastik väheneb põhiliselt tööealiste inimeste (15–64-aastaste) arvelt ning vanemaeliste osakaal rahvastiku vanuselises koosseisus kasvab lähimate aastakümnete jooksul tunduvalt. Eurostati prognooside kohaselt väheneb tööealise rahvastiku osakaal Euroopa Liidus 2008. aasta 67,3%-lt 2030. aastaks 61,9%-ni kogurahvastikust. Lähema 20 aasta perspektiivis on Eurostati prognooside kohaselt Eestis 110 000 tööealist inimest vähem. See tähendab, et 2030. aastal on tööturul 12% vähem töötajaid, kusjuures prognoosimudelil eeldatakse nullmigratsiooni. Seega võib töajõukadu olla veelgi suurem, kui lisaks arvestada võimaliku väljarändega. Aktiivse rahvastiku ehk töajõu vähenemisega kaasnevat töajõupuudust ei tunnetata praegu veel nii teravalt, kuid majanduse tsüklilisuse tõttu kerkib see probleem ilmselt varem või hiljem taas teravalt päevakorda.

Väljarände aspekte Eestis on käsitletud mitmes uurimistöös (Kallaste, Philips 2004, Järv 2007, Randveer, Rõõm 2009), kuid uurimise põhiliseks takistuseks on see, et andmed väljarände kohta ei ole usaldusväärsed. Vett-pidava rändestatistika puudumise tõttu ei ole selget ülevaadet Eesti rändevoo-udest (väljaränne, tagasiränne) ega rände struktuurist (kes rändavad, mis põhjustel, kuhu ja kui kauaks). Andmeallikate erineva metoodika ja kvaliteedi tõttu lahknevad hinnangud väljarände ja välismaal töötamise kohta märgatavalt.

Statistikaameti väljarändestatistika põhineb inimeste vabatahtlikul elukoha registreerimisel rahvastikuregistris ning seda teavet on täiendatud Soomes elukoha registreerinud Eesti kodanike andmetega. Enim on rändajate sotsiaal-majandusliku struktuuri iseloo-

mustamisel kasutatud töajõu-uuringute andmeid, mis alahindavad rändajate hulka ning kajastavad vaid ajutiselt eemalviibimist.¹ Samuti on valimisse sattunud vähe, mis ei võimalda teha detailsemat analüüsi kahe ja enama tunnuse alusel. Lisaks on eri aastatel küsitlusi tellinud eri asutused Eestis (nt Eesti Pank, Sotsiaalministeerium, Tööturuamet).

Eesti tööealine rahvastik väheneb ja töajõuturul toimuva paremaks jälgimiseks on oluline omada teavet väljarände kohta. Eesmärgi saavutamiseks on Sotsiaalministeeriumi tellimusel nüüd juba neljal korral tehtud väljarändekavatsuste uuringud. Käesolevas uurin-guraportis on kasutatud 2000., 2003., 2006. ja 2010. aastal korraldatud väljarändekavatsus-te uuringu andmeid. Võrdlusandmete analüüsimisel tuleb meeles pidada, et varasemad küsitlusvoorud (2000, 2003) ei ole üks ühele võrreldavad, sest ankeeti on vahepeal muudetud. Siiski on võimalik välja tuua olulise-maid trende ja hinnata toimunud muutuste suunda.

Rändekavatsusi uurivate küsitluste tulemuste tõlgendamisel tuleb lähtuda asjaolust, et need kipuvad ülehindama tegelikku välismaale minevate inimeste hulka. Rändealases kirjandusest võib leida näiteid, mille kohaselt rändekavatsused toimivad tugeva tegeliku rändekäitumise indikaatorina (Fouarge, Ester 2009, Drinkwater 2003). Sotsiaalminis-teeriumi tellitud uuringu tulemused kinnitavad, et rändekavatsused peegeldavad tegelikku väljarännet väga hästi, kui võtta arvesse ka tegureid, mis soodustavad ja takistavad rän-de otsuste teoks saamist. Et tegu on kordus-uuringuga, siis võimaldavad sarnane metoo-dika ja ankeet hinnata tegeliku ja ütlustepõ-hise rände vahet. 2006. aastal avaldas töö-ealisest rahvastikust 26% soovi järgmise viie aasta jooksul välismaale tööle asuda, neist

¹ Eesti töajõu-uuringu üldkogumi moodustavad Eestis alaliselt (üle ühe aasta) elavad tööealised isikud ning ajutiselt äraolevateks loetakse need, kes elavad Eestis riigis, kuid kavatsevad viibida välismaal alla aasta. Seega saab väljarännet analüüsida varasema välismaal töötamise kogemuse ja praegu välisriigis töötamise põhjal. Töajõu-uuring käsitleb Eesti residentni hõivatuna olenemata sellest, kas tema töökoht asub Eesti territooriumil või sellest väljaspool.

pooled ehk 13% olid teinud väljarändeks ka ettevalmistusi. 2010. aasta uuringust selgub, et viimase viie aasta jooksul on välismaal töötanud 12% vastanuid ehk hinnanguliselt 112 000 inimest (95% tõenäosusega jääb välismaal töötanud inimeste arv 92 400 ja 132 800 vahele). Saadud tulemused on vastavuses 2009. aasta lõpus tehtud Eurobaromeetri uuringu tulemustega (European Commission, 2010), mille kohaselt on välismaal töötanud 15% Eesti elanikke. Inimvara raportist (2010, 11) selgub, et 15% naistel (vanuses 26–35 aastat) on varasem välismaal elamise kogemus.

Järgnev poliitikaanalüüs on jaotatud viieks osaks. Esmalt antakse ülevaade hiljutistest muutustest tööturul. Teises peatükis analüüsitakse väljarändekavatsuste kindlust ning seda, kui pikaks ajaks välismaale tööle jääda soovitakse, samuti vaadeldakse selle aja jooksul toimunud muutusi. Kolmandas peatükis käsitletakse välismaal töötada soovivate inimeste sotsiaal-majanduslikku tausta ehk seda, millised sihtrühmad on välismaal töötamise suhtes kõige avatumad. Neljandas peatükis antakse ülevaade potentsiaalsete välismaale tööleasujate tööalasest taustast ning eelistatud sihtriikidest. Viiendas peatükis võetakse lähema uurimise alla väljarännet soodustavad ja takistavad tegurid.

Viimase viie aasta jooksul on välismaal töötanud 12% vastanuid ehk hinnanguliselt 112 000 inimest.

1. Ülevaade tööturu arengust

Alates Eesti liitumisest Euroopa Liiduga on välisriigis töötavate inimeste osakaal Eesti tööealisest rahvastikus aasta-aastalt kasvanud – nii näitavad Eesti tööjõu-uuringu andmed. Kui aastal 2008 töötas välisriigis põhikohaga 1,5% 15–74-aastastest elanikest ja 2,3% tööjõust (ligikaudu 15 500 inimest), siis 2009. aastaga on välismaal töötavate inimeste osakaal tööjõus suurenenud 2,8%-le (vaata joonist 1). Seega töötas 2009. aastal välismaal 19 000–20 000 inimest. Tähele tuleb panna, et tööjõu-uuringu andmed alahindavad väljarände ulatust, sest pikemaajalist koduriigist eemalviibimist ja välismaal töötamist andmed ei kajasta – see on tingitud sellest, et Eestist eemalviibijaid ei ole võimalik küsitlusse kaasata. Siiski annavad tööjõu-uuringud aimu muutustest migratsioonivoogudes.

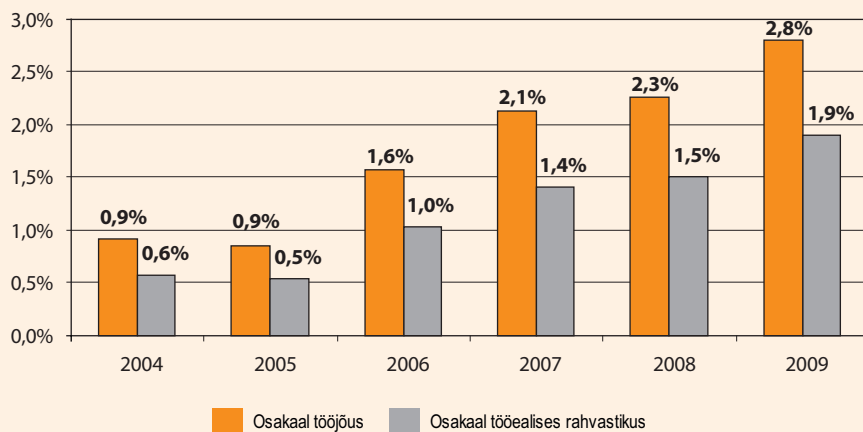
Tööjõu-uuringute andmetel saadud hinnang on küllaltki sarnane² Sotsiaalministeeriumi tellitud uuringu tulemustega. Nimelt selgub,

et küsitluse ajal, 2010. aasta märtsis-aprillis, töötas välismaal 3% tööealisest rahvastikust vanuses 15–64 aastat ehk keskmiselt 28 000 inimest. 95% tõenäosusega võime väita, et välismaal töötanud inimeste arv jäi 18 000 ja 39 000 vahele.

Majanduslangus Eestis on ennekõike mõjutanud meeste tööhõivet. Kui 2008. aastal oli 15–64-aastaste meeste töötuse määr 5,9%, siis 2009. aastal tõusis see 17,4%-ni ning 2010. aasta esimeses kvartalis lausa 25,9%-ni. Sama ajaga kerkis naiste töötuse määr 5,4%-lt 15%-le. 2009. aastal langes tööhõive määr kõige rohkem ehituse valdkonnas ja töötlevas tööstuses (tekstiili- ja rõivatööstuses, toiduainete tootmises, puidutööstuses). Ehitusturu langus tõi kaasa jätkuva töötajate arvu vähenemise ehitussektoris, kus 2006. ja 2007. aastal suurenes tööhõive umbes 30% aastas. Seega olid inimesed, kelle oskused ei vastanud tööturu uutele nõudmistele, raskustes

² Kuna tööjõu-uuringute üldkogumi moodustavad 15–74-aastased ja kuna on teada, et eakad ei ole mobiilne sihtrühm, kuid moodustavad suure osa rahvastikust, on tööjõu-uuringute põhjal saadud hinnang väljarännanute hulga mõnevõrra erinev ja mõjutatud üldkogumi vanuserühmast.

Joonis 1. Välismaal töötavate tööealiste inimeste osakaal Eesti tööjõus ja tööealises rahvastikus, 2004–2009

Allikas: Eesti tööjõu-uuring 2004–2009, autori arvutused

uue ametikoha leidmisega ning suundusid seetõttu tööotsinguile välismaale. Inimarengu aruandes (2009, 21) avaldatakse arvamust, et tõenäoliselt võib madalseis Eesti majanduses kesta kaua, mistõttu ettevõtjad ei suudagi niipea luua töötuse leevendamiseks vajalikul määral uusi töökohti. Kui täiendusõpe jäetakse sidumata uute töökohtade loomiseks võetavate meetmetega, on suur risk kaotada heitumise ja emigratsiooni tõttu väärtuslikku inimressurssi.

Eesti inimeste tööelus 2008. ja 2009. aasta jooksul toimunud muutuste analüüsist selgub, et suur osa neid (81%), kes olid küsitlusele eelnenud aastal töötanud mingi perioodi jooksul välismaal, on olnud hõivatud ka 2009. aastal (vaata tabelit 1). Samas on nende hõivemäär alanenud ja nende seas on hüppeliselt kasvanud töötute osakaal. Võrreldes 2008. aastaga on välismaal töötanud, kuid töötuks jäänute osakaal suurenenud kaks korda (7,2%-lt 15%-ni), samas kui varem välismaal mittetöötanute rühmas on töötute osakaal kasvanud 9%-ni. Üks põhjus, miks välismaal töötanute töötuse tase on kõrge, peitub nende hõive struktuuris. Majanduse buumiaastatel sisenesid töömigrandid Euroopa riikides majandussektoritesse, kus tööjõu nõudlus suurenes. Nii selgub ka käesolevast uuringust, et pooled välismaal töötanud eesti-

maalastest olid hõivatud just ehitussektoris ja töötlevas tööstuses.

2008. aastal alguse saanud ülemaailmne finantskriis on üle kasvanud töökriisiks (*job crisis*), mis väljendub tööpuuduse kiires kasvus ja mõjutab sisserännanuid tunduvalt enam kui kohalikku tööjõudu. Kuna migrandid on tüüpiliselt nooremad, vähem haritud ja vähese kogemusega, töötavad tsüklilise iseloomuga sektorites (ehitus, majutus ja toitlustus, tööstus) ning ajutiste lepingute alusel, on nad esimesed, kes majanduslanguse perioodil vallandatakse. (Human Development Report 2009, 41)

Seega on Eestist väljarännanutel raskusi nii töökoha leidmisega kui ka pärast välismaal viibimist Eesti tööturule naasmisega. Varem välismaale tööle suundunud on majanduslangusest rohkem mõjutatud kui Eesti kohalik tööjõud. Käesoleva uuringu tulemused kinnitavad, et varem (viimase viie aasta jooksul) välismaal töötanutest on 60% tagasi Eestisse pöördunud just töö kaotamise või lõppemise tõttu. Neist omakorda pooled on asunud Eestis tööle ja pooled on jäänud töötuks.

Veel enne, kui pöördume 2010. aasta Eesti inimeste väljarändekavatsuste analüüsi juurde, tuleb rõhutada, et võrreldes varasemate küsitlusuuringute tulemustega on näha olu-

Viimase viie aasta jooksul välismaal töötanutest on 60% tagasi Eestisse pöördunud töö kaotamise või lõppemise tõttu, neist pooled on jäänud töötuks.

Tabel 1. Varasema välisriigis töötamise kogemusega inimeste jagunemine hõiveseisundite järgi (%), 2008–2009

Staatus tööturul	Ei töötanud eelmisel aastal kordagi välismaal		Töötas eelmisel aastal välismaal	
	2008	2009	2008	2009
Hõivatud	62,5	56,7	89,4	80,8
Töötu	3,6	9,0	7,2	15,1
Mitteaktiivne	33,9	34,3	3,4	4,1
KOKKU	100,0	100,0	100,0	100,0

Allikas: Eesti tööjõu-uuring 2008, 2009, autori arvutused

lisi muutusi välismaale töölemineku soovides. Meeles tuleb pidada, et 2010. aasta majandussituatsioon erineb märkimisväärselt 2006. aasta omast, mil tehti eelmine uuring. 2006. aastal andis väljarändele jõulise tõuke Soome tööturu avamine Eestist pärit tööjõule. 2006. aastat Eestis iseloomustas aga majanduse kiire areng ja ka palgataseme järsk tõus: välismaal töötamises nähti võimalust uute teadmiste ja oskuste omandamiseks ning seda peeti karjääri loomulikuks osaks.

Vastupidiselt buumiaastatele iseloomustab 2010. aasta algust jätkuv palkade vähenemine ja tööpuuduse kõrge tase, mil väljavaated leida soovitud ja ootustele vastav töö Eesti tööturul on kahanenud – seetõttu soovivadki eestimaalased rohkem välismaale tööle suunduda. Ka tööjõu vahendusega kokku puutunud tunnistavad, et neid inimesi on aina rohkem, kes Eesti Töötukassa töövahendussüsteemi EURES nõustajatelt välismaal töötamise kohta nõu küsivad (Raus 2010).

2. Tööealise rahvastiku kavatsused töötada välismaal

Kui 2006. aastal muutsid majanduskasv ja tööturgude avamine Eesti inimeste suhtumise ja hoiakud välismaal töötamise vastu positiivsemaks, siis 2010. aasta tulemused kinnitavad, et välismaal töötamist nähakse pigem viimase võimalusena, mida tuleb arvesse võtta ka tulemuste tõlgendamisel. Küsitluse tagasiside põhjal selgub, et küsitluse

korraldamise üldine ajastatus ei olnud kõige parem, sest vastamise foon oli negatiivne. Majandusraskused on suurendanud inimeste rahulolematust ja ebakindlust tuleviku suhtes, mis omakorda on kahandanud vastajate huvi osaleda uuringus; väljarändesoovi avaldati märksa enam kui 2006. aastal.

2.1. Rahulolu praeguse tööga ning välismaalemineku kavatsused

Ebakindlus töökoha stabiilsuse suhtes suurendab soovi minna välismaale tööle.

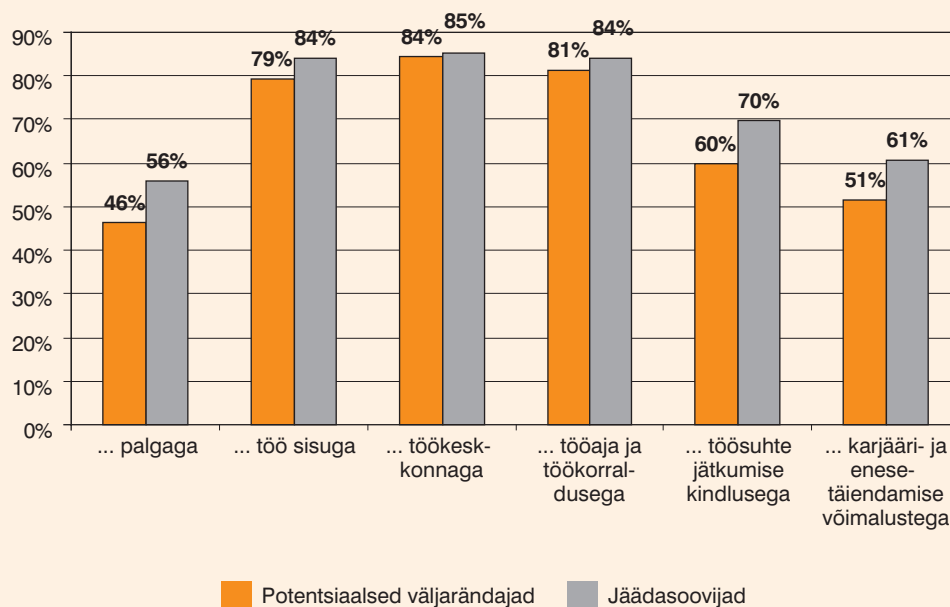
Võrreldes 2006. aastaga ei ole 2010. aastal tööealise rahvastiku seas tervikuna üldises rahuolus praeguse tööga suuri muutusi toimunud. Samas potentsiaalsete väljarändajate seas on näha rahuolu suurt langust just töösuhete jätkumise kindluse puhul. 2010. aastal peab iga neljas hõivatu tõenäoliseks võimalust, et ta kaotab töö järgmise 12 kuu jooksul, väljarändekavatsusega inimeste seas aga iga kolmas. Samas vaid 12% hõivatutest peab tõenäoliseks, et lahkub 12 kuu jooksul oma praegusest töökohast omal soovil, väljarändekavatsusega inimestest kavatseb omal soovil töölt lahkuda iga kolmas.

Potentsiaalsete väljarändajate ja välismaale tööle mitte minna soovijate võrdluses ilmneb suurim erinevus just rahuolus töösuhete jätkumise kindluse, palga ja karjäärivõimalustega (vaata joonist 2). Palga ja karjäärivõima-

lustega väga või pigem rahul olevate inimeste osakaal väljarändekavatsusega inimeste hulgas on tunduvalt väiksem (10% võrra) kui väljarändekavatsuseta inimeste seas. Erinevalt palgast ei peegeldu aga väljarände põhjuste hulgas hirm kaotada kutseoskusi. Oma kutsealale vastavat tööd teevad sama paljud potentsiaalsetest väljarändajatest kui Eestisse jääda soovijatest, seega ei ole hirm kaotada oma kutseoskusi välismaale tööleasumisel määrava tähtsusega. Välismaale minna tahtjate seas on 2% võrra enam nii madalamat kui ka kõrgemat kvalifikatsiooni eeldaval töökohal töötajaid, mistõttu ei saa väita, et välismaale tööle minna tahtjate olukord töökohas oleks kehvem kui siia jääda soovijatel.

Vastanute kõige üldisemate hinnangute kohaselt kaalus välismaale tööleminekut 2010. aastal 38%³, 2006. aastal aga 26% tööealisest rahvastikust. Võrdluseks olgu öeldud, et tulemus jääb alla 2003. ja 2000. aasta tulemustele: 2003. aastal soovis kindlasti või küllalt tõenäoliselt välismaal töötada 42% ja 2000. aas-

Joonis 2. Oma töökoha eri aspektidega rahul või pigem rahul olevate potentsiaalsete väljarändajate ja Eestisse jääda soovijate osakaal, 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

³ Sama tulemuseni jõuti ka Eurobaromeetri küsitluse tulemusena.

tal 51% tööealisest rahvastikust.⁴ 2010. aastal ei soovi kindlasti välismaale tööle asuda 50% tööealisest rahvastikust, samas kui 2006., 2003. ja 2000. aastal oli sama näitaja vastavalt 59%, 47% ja 40%.

Kui lugeda väljarändajateks inimesed, kes on väljendanud välismaale tööleasumise kindlat soovi ja on teinud selleks ka ettevalmistusi, siis oli neid 2006. aastal 3,9% tööealisest rahvastikust (u 36 000 inimest), aga 2010. aastal juba üle kahe korra rohkem: 8,5%. Seega võib potentsiaalseks väljarände suuruseks kujuneda hinnanguliselt kuni 77 000 inimest.

2.2. Välismaal tööleasumise kindlus ja teadlikkus

Välismaale tööle minna soovijad on enda sõnul halvemini kursis välismaal töö saamise võimalustega kui potentsiaalsed väljarändajad eelnenud aastatel. Seda, et nad on väga hästi või pigem hästi informeeritud, arvavad alla poole (47%) väljarändekavatsusega inimesed, samas kui varem oli neid 60%. Kuigi meedias on palju kajastatud vahejuhtumeid, kus välismaale tööleminejad puutuvad kokku petturiteks osutunud tööandjate ja raskete töötingimustega, ei ole need probleemid väljarändajatele niivõrd aktuaalsed. Enim tuntakse puudust teabest palga ja vabade töökohtade kohta (24%) ning üldise asjaajamise korra kohta (23%). Huvi tööandja tausta ja töötingimuste vastu on teisejärguline.

Potentsiaalsed väljarändajad kasutavad töökoha otsimiseks teabekanaleid väga piiratult. Kõige levinum on tuttavatelt ja sõpradelt saadud teabe kogumine (68%) ning väga vähesed pöörduvad töövahendusfirmade (15%) või Eesti Töötukassa / EURES-e (4%) poole. Välismaal töötamise kohta teabe hankimisel on naised agaramad interneti vahendusel töökuulutusi otsima, mehed aga eelistavad tuttavatelt saadud infot ja Eesti tööandjate pakkumisi.

Ehkki välismaale töölemineku kavatsusi võib pidada tegeliku väljarände tugevaks indikaatoriks, mõjutab tegelikku väljarännet töötamisvõimaluste, rahaliste vahendite, keeleoskuse, perekondlike suhete ja muude tegurite koosmõju. Seega ei ole oluline analüüsida vastajate kõige üldisemaid hinnanguid, vaid uurida rände-eelistuste tausta detailsemalt: kui kindel on väljarändesoo, milliseid ettevalmistusi on tehtud, kuidas hinnatakse töölesaamise võimalusi välismaal, milline on potentsiaalsete väljarändajate informeeritus jne.

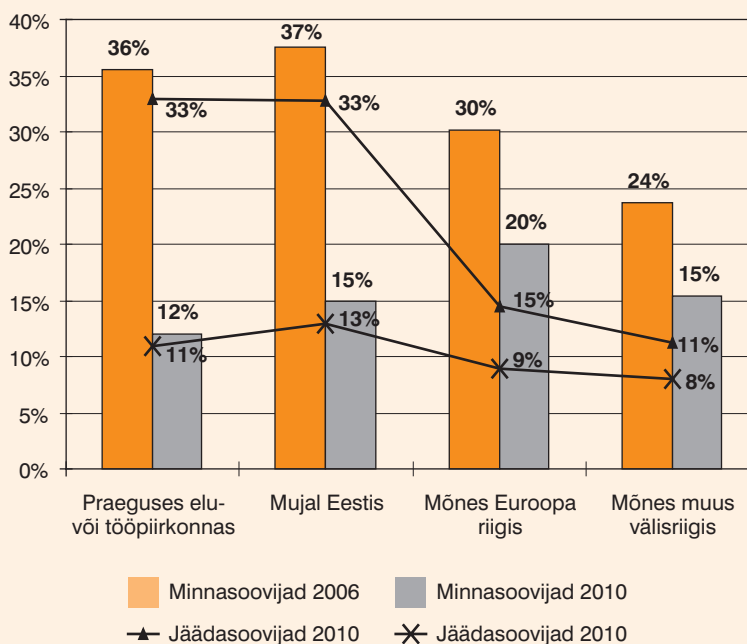
Inimeste kavatsused välismaale tööle asuda on muutunud võrreldes eelmise uuringuga mõnevõrra kindlamaks: välismaale tööleminekuks on ettevalmistusi teinud üle poole soovijaist (56%), samas kui 2006. aastal oli neid alla poole (49%). Kui minna veel detailsemaks, siis konkreetsete ettevalmistusteni (näiteks tööle kandideerimise, keeleõppe, majutusvõimaluste uurimise või muu selliseni) on jõudnud kolmandik, pelgalt teavet kogunuid, kuid konkreetsete ettevalmistusteni mittejõudnuid oli 35%. Seega on neid, kes on teinud konkreetseid ettevalmistusi ja soovivad kindlasti tulevikus välismaale tööle minna, 4,7% tööealisest rahvastikust ehk u 42 700 inimest. Ehkki kõik nad on valmis välismaal tööle asuma, on nad muutunud töö leidmise suhtes ebakindlamaks.

Keskmiselt hindab Eesti tööeline rahvastik töölesaamise võimalusi madalamalt kui varem. 2006. aastal olid nii Eestist minna kui ka Eestisse jääda soovijad uue töökoha leidmise võimaluste suhtes enesekindlamad. Kui varem uskus end nii Eestis kui ka Euroopas kindlasti tööd leidvat üle kolmandiku välismaale tööle minna kavatsenutest, siis tänava julgeb seda kindlalt väita vaid 12–20% (vaata joonist 3). Et majanduslangus ei puudutanud mitte ainult Eestit, vaid ka teisi riike, ongi ka mujal raskem tööd leida.

Umbes 43 000 inimest on teinud konkreetseid ettevalmistusi ja soovivad kindlasti tulevikus välismaale tööle minna.

⁴ 2003. ja 2000. aasta küsitlused ei ole üks ühele võrreldavad 2006. ja 2010. aasta uuringutulemustega, sest ankeeti on muudetud.

Joonis 3. Kas teil õnnestuks kindlasti leida oma kvalifikatsioonile vastav (uus) töökoht? 2006 ja 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

Uuringust ilmneb, et välisriiki tööle minna kavatsevad inimesed on endiselt optimistlikumad endale sobiva töö leidmise võimaluse suhtes nii kodu- kui ka välismaal. Välisriigis oma kvalifikatsioonile vastava töökohta leidmise võimaluses on vähem veendunud mitte-eestlased ning enesekindlamad on mehed

ja noored (15–24-aastased), kes on väljendanud oma väljarändesoovi ka jõulisemalt (vaata alapeatükke 3.1, 3.2, 3.3). Samas on inimesed muutunud leplikumaks ning ootused välismaa töö suhtes ei ole nii kõrged kui 2006. aastal.

2.3. Ootused välismaal asuva töö suhtes

Ebakindlus ja halvenenud väljavaated tööd leida on alandanud potentsiaalsete väljarändajate ootusi välismaal töötamise suhtes. Kui 2006. a uuringust selgub, et peaaegu iga viies (19%) oli nõus töötama veidi madalamat kvalifikatsiooni eeldaval töökohal, siis 2010. aastal on samaga nõus iga kolmas (29%). Ükskõik millist tööd oli varasema uuringu kohaselt välismaal nõus tegema 15% potentsiaalseid väljarändajaid, tänava on neid 6 protsendipunkti võrra rohkem. Oma ootustes on tagasihoidlikumad naised, noored

(vanuses 15–24 aastat), madalaima haridustasemega, vähemusrahvusest, kõige madalama sissetulekuga leibkonda kuulunud ning Tallinnast pärit inimesed.

Välismaal soovitakse töötada enim ehitus- ja lihttöölise, koristajate ja toa teenindajate, klienditeenindajate ning auto- ja bussijuhtidena.

Küsimuse puhul, millist tööd välismaal teha tahetakse, kerkivad selgelt esile ISCO ametirühmade⁵ madalamatel astmetel asuvad ametid. Välismaal soovitakse töötada enim ehitustöölise, lihttöölise, koristajate ja toa teenindajate, klienditeenindajate ning auto- ja bussijuhtidena. 38% vastanuid on maininud töötamist ehitajana, mis on Eesti ehitussektori madalseisu ja tööpuuduse kõrget taset arvestades ootuspärane tulemus. Lisaks üle-

⁵ ISCO ametirühmad: 0 – relvajõud, 1 – seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid, 2 – tippspetsialistid, 3 – keskastme spetsialistid ja tehnikud, 4 – ametnikud, 5 – teenindus- ja müügitöötajad, 6 – põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised, 7 – oskus- ja käsitöölised, 8 – seadme- ja masinaoperaatorid, 9 – lihttöölised.

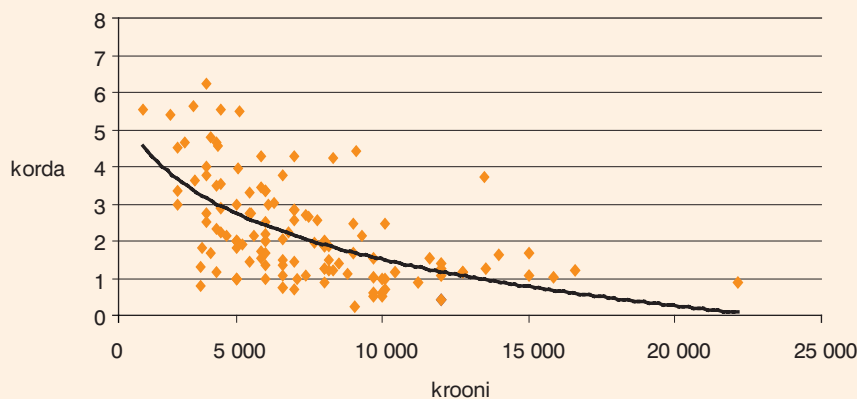
kaalukalt esile kerkinud ehitussektorile tor-kavad tegevusvaldkondadest silma enamasti ajutisi ja/või hooajalisi töökohti pakkuvad tegevusalad, nagu majutus ja toitlustus ning põllumajandus. Ka meeste ja naiste eelistused erinevad selgesti. Ehitusvaldkonnas töötada soovijate hulgas on pigem 35–44-aastased mehed ja maapiirkonnast pärit inimesed. Naised aga töötaksid meelsamini koristajate, toateenindajate ja klienditeenindajatena majutus- ja toitlustusasutustes või hooldajate, õdede ja sotsiaaltöötajatena sotsiaalhoolekande ja tervishoiuasutustes.

Välismaale töölemineku olulisima põhjuse-
na toovad potentsiaalsed väljarändajad soovi saada suuremat palka (väljarände teguritest on pikemalt juttu 5. peatükis). Kui majanduse tõusuaastatel kasvasid töötajate ootused palga suhtes, siis koos koondamiste ja kulude kärpimisega on ka välismaale tööle minna soovijate palgaootused allapoole tulnud. Töötasu peaks olema vähemalt sama suur kui sama tööd tegevatel kohalikel – nii arvas 61% (2006. a) ja 54% (2010. a) potentsiaalseid väljarändajaid. Välismaal tehtud töö eest soovib enamik saada vähemalt palka, mis jääb

10 000 ja 30 000 krooni vahele, iga neljas potentsiaalne väljarändaja sooviks teenida minimaalselt netotöötasu, mis jääks 15 000 ja 20 000 krooni vahele. Mida madalam on/oli viimane töötasu, seda suurem peaks olema välismaal teenitav palgalisa. Nagu jooniselt 4 nähtub, peaks välismaal teenitav palgalisa olema keskmiselt kolmekordne inimese jaoks, kes teenis viimati umbes 5000 krooni. 10 000-kroonise töötasu saaja sooviks välismaal teenida keskmiselt pooleteistkordset palgalisa ehk keskmiselt 25 000 krooni, eeldades tinglikult, et hinnatase ja elamiskulud oleksid samad mis Eestis.

Uuringust selgub, et välismaale minna tahtjate osakaal ja nende soov saada suuremat palka on sarnane sissetuleku tasemete järgi. Kirjanduses on leitud, et erinevused sissetulekutasemetes põhjendavad vaid osaliselt muutusi väljarändemustrites, nii uuritakse edaspidi (4. peatükis), millised on tegurid, mis soosivad ja takistavad välismaale tööleasumist. Kuid veel enne seda tulevad vaatluse alla välismaal töötamise ajaline perspektiiv ning välismaal töötada soovijate sotsiaaldemograafiline profiil.

Joonis 4. Töötasu viimasel töökohal (kroonides) ja hinnang, kui palju suurem peaks olema netotöötasu võrreldes viimati saadud töötasuga, et inimene välismaale tööle asuks (kordades), 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

2.4. Välismaal töötamise soovitatav kestus

Inimeste kavatsused välismaale tööle asuda on muutunud kindlamaks ja ajaline horisont pikemaks.

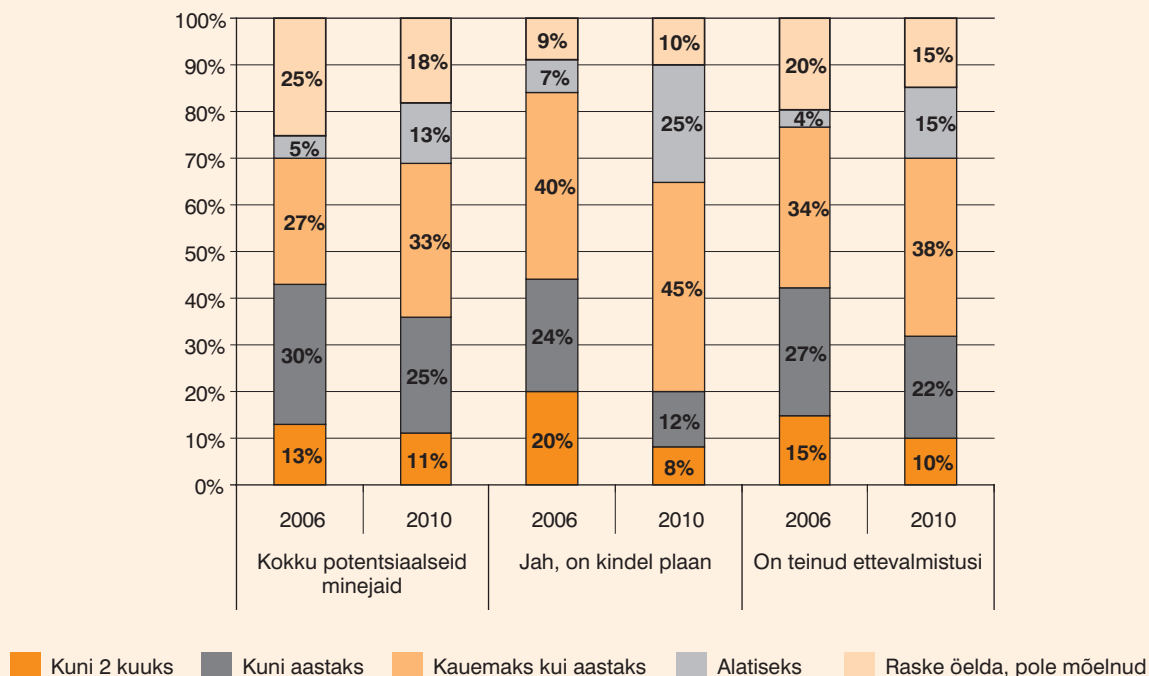
Tihti peale tekitab küsimusi väljarände ajaline horisont: kas välismaale asutakse tööle pigem ajutiselt, nt hooajatöödele, või on väljarändeotsus püsiva iseloomuga. Rahvastikuteadlase Luule Sakkeuse sõnul on väljaränne oma olemuselt muutunud: käiakse ära, omandatakse kogemusi ja tullakse hiljem tagasi, tema sõnul on see täiesti tavapärane modernse rahvastikuga kaasas käiv käitumismuster.⁶ Ka ametliku statistika kohaselt on remigreerumine viimaste aastate jooksul suurenenud, nii on kümnest immigrerujast neli Eesti kodakondsusega (Statistikaamet).

Ka käesoleva rändeuuringu tulemused kinnitavad, et välismaale suundutakse pigem ajutise rändesooviga. Ometigi võib Eestist alaliselt lahkujate arv olla alahinnatud, sest ajutiselt välismaal viibijad on Eestis küsitelajatele kättesaadavamad, mistõttu on nende

rändekogemuse kohta ka rohkem teada. Ka Eesti inimvara raportis (2010, 9) märgitakse, et ajutiselt väljarännanute rühm jätab Eestist lahkumise ulatusest ekslikult suure mulje.

Kui varem (2006. aastal) nägi suurem osa enast välismaal töötamas ajutiselt, siis nüüd on nende osakaal, kes kavatsevad välismaale tööle asuda kuni aastaks, kahanenud 43%-lt 36%-ni. Eestisse tagasipöördumine on muutumas vähem tõenäoliseks: 13% võimalikke välismaale tööle suunduvaid inimesi leiab, et jääb välismaale alaliseks, varem on neid olnud 5% (vaata joonist 5). Alaliseks minna soovijate hulk on kasvanud ning ületab ka 2000. aasta tulemusi, mil alaliseks oleks lahkunud 15% kindlasti välismaale tööle minna soovijatest. Samuti on võimalike väljarändajate plaan välismaale tööleasumiseks muutunud läbimõeldumaks. Kui varasemas küsitlusvoorus leidis veerand kõigist potentsiaalsetest välismaale tööleminejatest, et nad ei ole mõelnud või ei oska öelda, kui pikaks

Joonis 5. Kui pikaks ajaks teil on kavas välismaale tööle minna? 2006 ja 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

⁶ Rahvastikuteadlane: jutt suurest väljarändest on müüt [<http://www.postimees.ee/?id=262265>].

ajaks nad soovivad Eestist eemal viibida, siis nüüd on nende osakaal kahanenud 18%-le.

Pikemaajaliselt (üle aasta, kuid mitte alatiselt) välismaal töötamisest on eelkõige huvitatud eesti rahvusest, kõige kõrgema sissetulekutaseme ja maapiirkonnast pärit väljarändekavatsustega inimesed. Alatiseks soovib lahkuda iga viies mitte-eestlasest potentsiaalne väljarändaja, eestlastest iga kümnes.

Edaspidi on lühiajaliste migrantidena defineeritud vähem kui aastaks ning pikaajaliste migrantidena kauemaks kui aastaks välismaale minna soovijad. Kuid veel enne, kui analüüsime põhjalikumalt, kes on nende eelistuste taga, uurime, millised on potentsiaalseid väljarändajaid iseloomustavad peamised sotsiaal-demograafilised tegurid.

3. Välismaal töötada soovijate sotsiaal-demograafiline profiil

Järgnevalt on kirjeldatud eri rahvastikurühmade rändekavatsusi ja -valmidust, samuti rände-eelistusi ja seda, kuidas need on ajas muutunud.

Registreeritud rändestatistika põhjal selgub, et väljarändajate seas on ülekaalus naised ja täistööeas inimesed, kuid Sotsiaalministeeriumi väljarändekavatsuste uuringu tulemused seda ei kinnita. Statistikaameti andmetel on väljarändajate seas pisut üle poole naisi (53%) ning suurim osakaal väljarändajate seas on 30–49-aastastel (40%). Väljarändekavatsusega inimeste seas on mehi 60%, varem välismaal töötanute seas veelgi rohkem (77%). Kuigi suurima rühma potentsiaalseid

väljarändajaid moodustavad 15–24-aastased (36%), siis tegelikult on viimase viie aasta jooksul välismaal töötanud inimesed jagunenud vanuserühmadesse küllaltki võrdselt, nt 28% on 25–34-aastaseid. Registreeritud rändestatistika tulemusi võib mõjutada asjaolu, et naised on kohusetundlikumad oma elukoha registreerimisel. Samuti on naiste puhul rändepõhjused rohkem seotud perekondlike kui töötegemistega ning nende rände kestus on lühem. Nagu uuringust selgub, käisid varem välismaal töötanud mehed tihemini kodu ja välismaa vahet kui naised, mistõttu ei pruukinud nad pidada vajalikuks oma elukohavahetust registreerida.

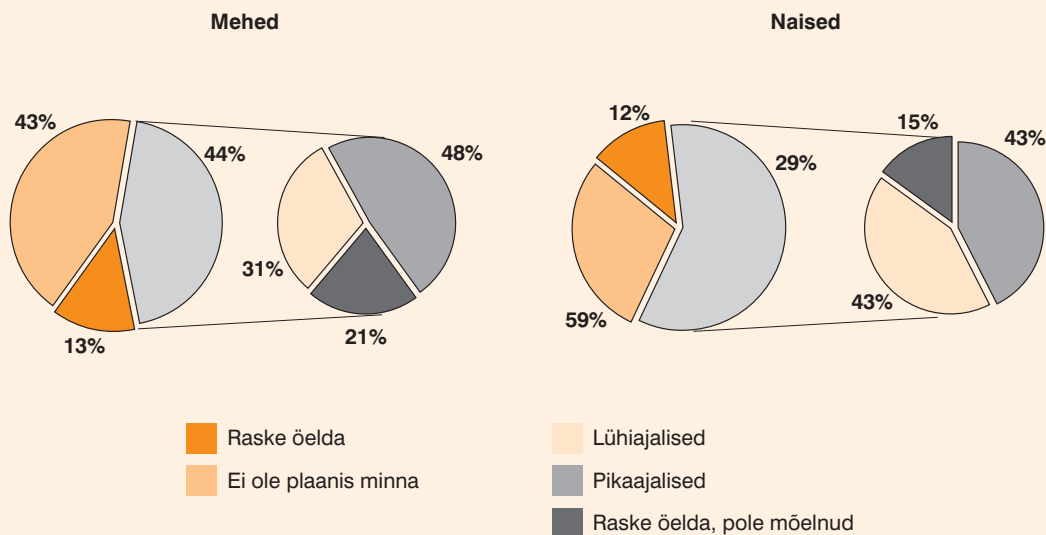
3.1. Sugu

Väljarändepotentsiaali uuringu tulemused pakuvad suurepäraselt võimalust heita pilk meeste ja naiste väljarändekäitumise erinevustele. Viimase viie aasta jooksul on välismaal elanud või töötanud 6% uuringule vastanud naisi ja 21% mehi. Välismaal pikemalt elatud perioodi põhjuseks oli meeste puhul eranditult töötamine, seda väitis 80% mehi. Naiste puhul aga hakkavad töötamise kõrval (42%) silma perekondlikud põhjused (37%). Ka tulevikus välismaale tööleasumise kindla sooviga inimesi on meeste seas (17,5%)

peaaegu kolm korda rohkem kui naiste seas (6,5%), samuti on meeste kavatsused kindlamad (nad on teinud ettevalmistusi enam kui naised). Välismaale tööleasumise plaan on 44% meestel, samuti on mehed valmis mujal töötama pikema perioodi jooksul kui naised (vaata joonist 6).

Nii väljarändekavatsuste kui ka tegeliku väljarände põhjal selgub, et pooltel juhtudel töötasid (töötaksid) mehed meelsamini ehitussektoris. Naised on töötanud klienditeenindaja, ettekandja ja koristajana majutus- ja toitlustusasutustes – neid ameteid ja koge-

Joonis 6. Välismaal töötada soovijad soo ja välismaal töötamise kestuse järgi, 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

muse põhjal ka lihttööd põllumajanduses on nad nimetanud võimalike töökohtadena. Väljarändekavatsuste põhjal eelistaks kaks kolmandikku naisi tööd majutuse ja toitlustuse alal ning kolmandik naisi tööd sotsiaalse ja tervishoiuvallas.

Kuigi kolm neljandikku mehi on varem välismaal töötanud ametlikult, on siiski vaid iga neljas mees veendunud, et sai sama suurt palka kui kohalikud sama töö eest. Pooltel juhtudel said mehed mõnevõrra väiksemat palka kui kohalikud sama töö tegijad. Suurem osa mehi on teinud erialast tööd ning u 70% neist oli arvamusel, et töökoht välismaal vastas nende kvalifikatsioonile. Naiste puhul torkab silma vastupidine olukord. Huvitaval kombel on naised need, kes peavad soovi leida erialast tööd ja ennast erialaselt täiendada vähem oluliseks kui mehed. Rändekavatsuste põhjal on naised meestest rohkem nõus võtma välismaal vastu madalamat kvalifikatsiooni eeldavat tööd, samuti lepivad nad väiksema palgaga. Nii selgub, et 70% varem välismaal töötanud naisi ei teinud oma

elukutsesele vastavat tööd ja vaid 30% oli arvamusel, et töökoht välismaal vastas nende kvalifikatsioonile. Kui küsida võimaluste kohta leida vajaduse korral välismaal oma kvalifikatsioonile vastav töö praegu, on mehed palju enesekindlamad kui naised.

Kui sihtriikidest eelistavad mehed kindlalt Põhjamaid, eelkõige Soomet, siis naised on oma valikutes mitmekesisemad, nii nimetavad nad USA-d, Saksamaad ja Suurbritanniat tihedamini kui mehed. Kui meeste puhul on sihtriigi eelistamisel olulisel kohal kõrge palgatase ning kogemus samast riigist, siis naised peavad tähtsaks sidemeid tuttavate ja lähedastega, kes sihtriigis elavad, lisaks nimetavad nad sagedamini meeldivat loodust. Tänu sihtriigi lähedusele külastasid mehed välismaal oldud aja jooksul lähedasi Eestis märksa sagedamini kui naised, mis võib tuleneda ka sellest, et naiste puhul oli töötamise iseloom märksa ajutisem kui meestel. Enne välismaal tööleasumist oli valdav osa mehi (70%) hõivatud Eestis, naistest õppis aga pea-aegu iga kolmas enne Eestis.

3.2. Vanus

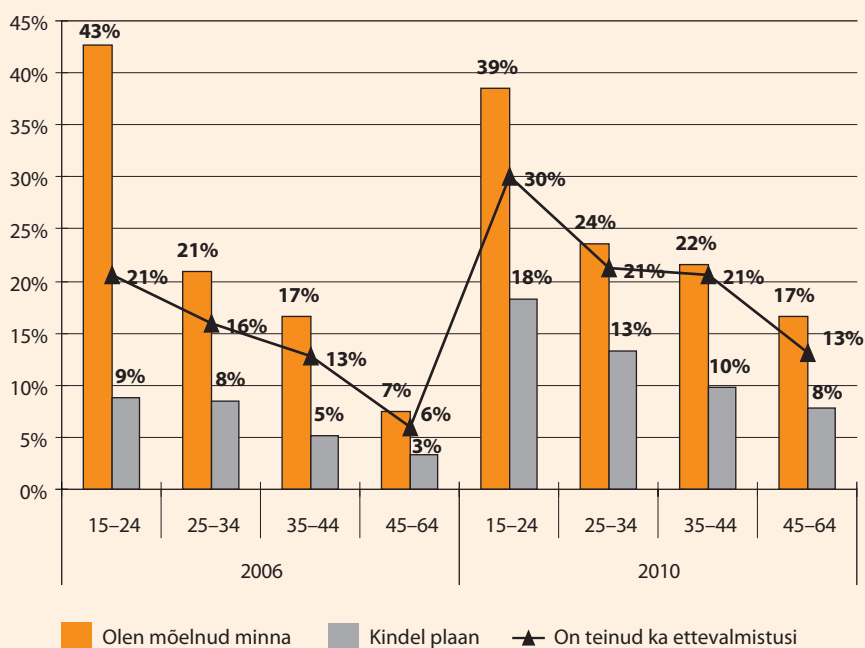
Siirdumine välismaale on sagedasem elupeeroodil, mida iseloomustab iseseisva elu algus ja uued väljakutsed. Väljarändesooivid vähenevad siis, kui hakatakse rohkem pühenduma kodule ja tööle (vaata joonist 7). Noorte tööpuuduse kiire kasv sellel aastal on kriitilise tähtsusega probleem, sest noored on kõige mobiilsem vanuserühm. Võrdluses 2006. aasta tulemustega ilmneb, et kindla plaaniga välismaale minna tahtvate noorte osakaal on kahekordistunud (kasv on 9%-lt 18%-le).

Vanusest tulenevad erisused on tõenäoliselt seotud inimeste eluviisidega. Kuna noored on mobiilsemad ja vähem seotud perekondlike kohustustega, on noorte (15–24-aastaste) potentsiaalsete väljarändajate osakaal samalises rahvastikus poolteist korda suurem kui üldine väljarände osakaal tööealises rahvastikus, ent võrreldes vanemate vanuserühmadega on noorte välismaalemineku plaanid märgatavalt vähem läbi mõeldud. Konkreetseid ettevalmistusi välismaaleminekuks on teinud pisut alla poole väljarändekavatsusega noori. Teistest vanuserühmadest eristab noori seegi, et üle poole neist (55%) eelistaks

välismaale minna koos sõpradega, samas kui 25–34-aastaste seas eelistaksid sama paljud minna (52%) koos abikaasa või lastega.

Täistööeas (25-aastased ja vanemad) inimestel on selge ettekujutus välismaal töötamisest: valdav osa neist sooviks töötada sama kvalifikatsiooni eeldaval töökohal, mida eeldas nende viimane töökoht (nt ehitajatena). Seevastu noored eelistaksid töötada ühtmoodi nii ehitusvaldkonnas kui ka majutus- ja toitlustusvaldkonnas. Kui pooled küpsemas täistööeas potentsiaalsed väljarändajad eelistavad Põhjamaid, siis noorte seas on Soome kõrval (mida eelistab kolmandik) osutunud väga populaarseks ka Austraalia ja USA. Välismaal tahavad noored viibida keskmisest lühemat aega. Kõrgem palk on noortele vähem tähtis kui ülejäänutele, küll aga põhjendavad nad väljarändesooivi suuremal määral silmaringi avardamise ja enda erialase täiendamise vajadusega. Et viiendikul noortel potentsiaalsetel väljarändajatel pole töökogemusi, on loogiline, et nende palgaootused on tagasihoidlikumad. Lisaks noortele, kes selgelt eristuvad ülejäänutest oma väljarändekavatsuste poolest, on erinevusi ka rahvuste vahel.

Joonis 7. Välismaale minna kavatsejad vanuserühmiti, kindla plaani või kavatsusega tulevikus välismaale tööle minna, 2006 ja 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

3.3. Rahvus

Mitte-eestlaste olukord Eesti tööturul on halvem kui eestlastel ning see peegeldub ka nende väljarändekavatsustes. Mitte-eestlased on skeptilisemad ja neil on vähem usku oma kvalifikatsioonile vastava töö leidmise võimalusse nii Eestis kui ka mujal. Samuti on mitte-eestlaste seas poole rohkem neid, kes oleksid välismaal nõus tegema ükskõik millist tööd, olenemata kvalifikatsioonist. Vähemusrahvusest inimeste väljarände ajaline horisont on pikem kui eestlastel, samas on nende ettevalmistus ja informeeritus võimalustest välismaal tööd leida kehvemad.

Väiksed palgad ja suur tööpuudus Eestis on mõistetavatel põhjustel mitte-eestlastele suuremad motivaatorid välismaale tööleminekuks kui eestlastele, eriti kui arvestada asjaolu, et 2010. aasta esimeses kvartalis oli mitte-eestlaste tööpuuduse määr (27,9%) kaks korda kõrgem kui eestlaste töötuse määr

(15,7%) (Eesti tööjõu-uuring). Kahjuks on pettumus Eesti elus ja soov lihtsalt ära minna põhjused, mida mitte-eestlastest potentsiaalsed väljarändajad nimetavad sagedamini kui eestlased.

Eelistused välismaal asuva töö suhtes on rahvusesti sarnased, kuid sihtriigid mitte. Mitte-eestlaste seas on Põhjamaad vähem populaarne sihtkoht kui eestlaste seas, ning Venemaale ja Saksamaale asumist eelistaks märksa suurem osa vähemusrahvustest inimesi – seda kinnitavad nii rändekavatsused kui ka tegelik ränne. Mitte-eestlaste puhul jääb silma, et sihtriikide eelistamisel on tuttavate ning elu- ja töökoha olemasolu sihtriigis nende jaoks määravama tähtsusega kui eestlaste jaoks. Nii nagu vähene keeleoskus on mitte-eestlaste puhul töö leidmise takistuseks Eestis, nimetavad nad ka kõige olulisemaks välismaale töölemineku takistuseks keeleoskust.

3.4. Haridustase

Omandatud erialased kogemused ja oskused tasemehariduses on eelduseks, et inimene oleks edukas oma karjääri planeerimisel ja püsiks konkurentsivõimelisena tööelu välitel. Väljarände ja inimkapitali vahelist seost vaadeldakse järgnevalt kahest vaatenurgast: milline haridus- ja oskustase on väljarändekavatsusega inimestel võrreldes teiste tööealistega ning milline on väljarände osakaal vastavate tasemete järgi.

Migratsioonikäitumise analüüsimisel pööratakse haridus- ja oskustasemele palju tähelepanu, sest see on tihedalt seotud nn ajude väljavoolu (*brain drain*) teemaga. Põhjused, miks võimekamad võiksid olla mobiilsemad, on järgmised: nad kohanevad kiiremini sihtriigis (omandavad kiiremini keeleoskuse, võtavad omaks tavad ja kombad), nad teeni-

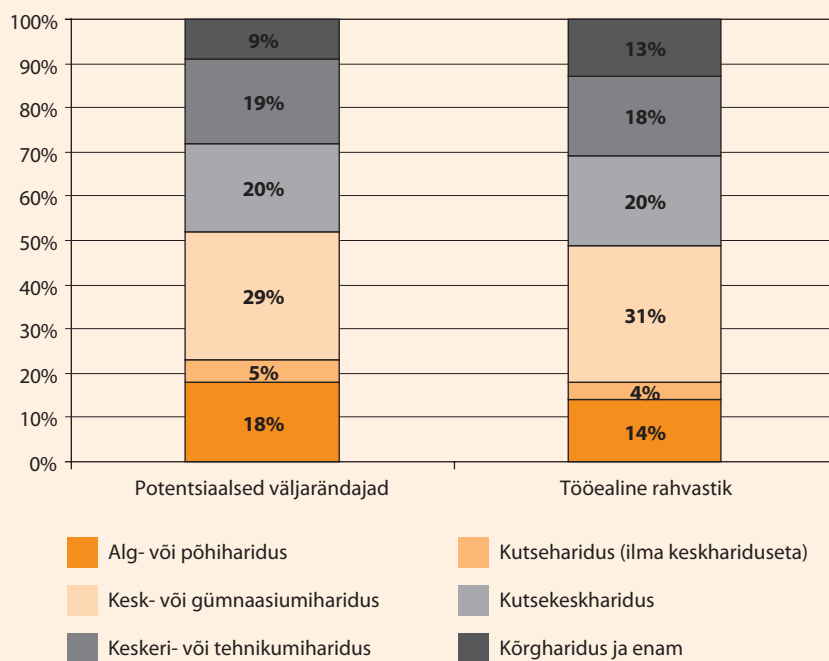
vad rändekulutused kiiremini tasa ning nende oskused on paremini ülekantavad (van Dalen *et al.* 2008, 5). Seda, et kõrgema kvalifikatsiooni ja haridustasemega inimesed on mobiilsemad kui ülejäänud, ei ole empiirilises kirjanduses läbivalt tõestatud, tihti saavad määravaks ka andmeprobleemid.

Eurobaromeetri alusel saadud tulemused kinnitavad, et Euroopa Liidus keskmiselt on rändekavatsustega inimeste haridusprofiil sarnane kohaliku rahvastiku omaga. Võrreldes kohaliku tööjõuga on migrantide osakaal suurem nii esimese kui ka kolmanda haridustaseme puhul.⁷ Migrandid on suurema osakaaluga hõivatud esmatasandi ametikohtadel (ehituses, kaevanduses, müügitöös), samas kui kohalik tööjõud on suurema osakaaluga hõivatud nn valgekraede ametikohtadel⁸. (World Bank 2010, 42–44) Käesoleva uuringu tulemusel jõuti sarnaste tulemusteni,

⁷ ISCED-haridustasemed: esimene tase – algharidus, põhiharidus, kutseharidus põhihariduseta noortele; teine tase – keskharidus, kutseharidus põhihariduse baasil, kutsekeskharidus keskhariduse baasil; kolmas tase – keskeriharidus keskhariduse baasil, akadeemiline kõrgharidus, rakenduslik kõrgharidus, doktor.

⁸ Nn valgekraed on seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid, keskastme spetsialistid ja tehnikud ja ametnikud. Nn sinikraed on teenindus- ja müügitöötajad, põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised, oskus- ja käsitöölised, seadme- ja masinaoperaatorid, lihttöölised ja relvajõud.

Joonis 8. Välismaale minna kavatsesjad ja tööeline rahvastik haridustasemeti, 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

v.a kolmanda haridustaseme puhul. Nii potentsiaalsete väljarändajate kui ka väljarändekogemusega isikute haridustasemete võrdluse põhjal selgub, et rändajate seas ei ole eba-proportsionaalselt rohkem kõrgema haridus- ja oskustasemega inimesi, kui neid on Eesti tööelise rahvastiku seas.

Kui vaadata tööelise rahvastiku haridusstruktuuri, selgub, et peaaegu 45% aastal 2010 küsitletuid ei ole saanud kutse- või erialast ettevalmistust (on omandanud kõrgeima haridustasemena põhihariduse või üldkeskhariduse). Potentsiaalsete väljarändajate seas on nende osakaal veelgi suurem. Võrreldes tööelise rahvastikuga (13%) on kõrgharidusega inimeste osakaal potentsiaalsete väljarändajate seas (9%) mõnevõrra väiksem (vaata joonist 8). Ka varasemaga võrreldes on potentsiaalsete väljarändajate hulgas kõrgharidusega inimeste osakaal vähenenud (2006. aastal vastavalt 12%). Nii pikema- kui ka lühiajalise väljarändekavatsusega inimeste seas

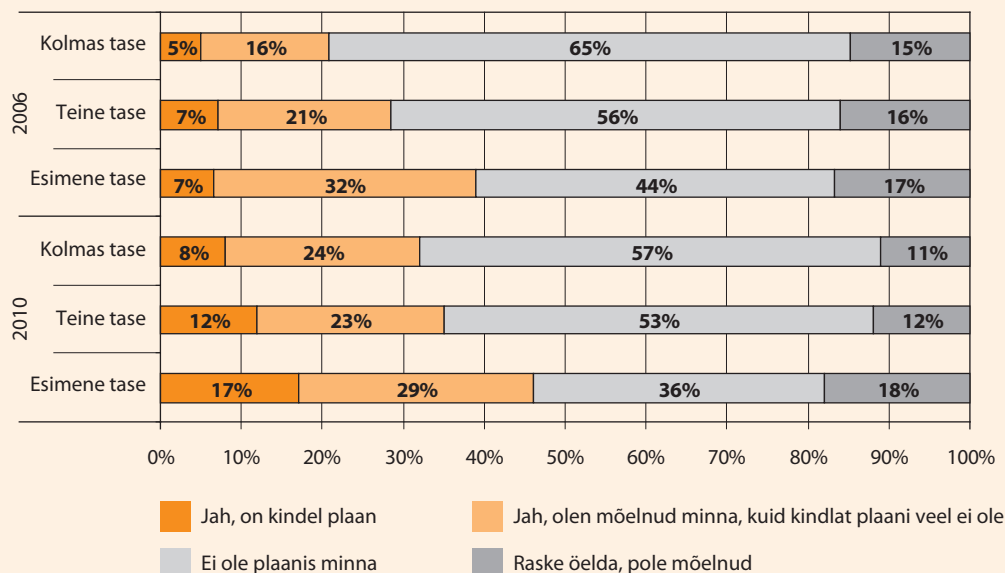
on varasemaga võrreldes kõrgema haridustaseme osakaal vähenenud.

Joonisel 9 on välja toodud väljarändekavatsused haridustasemeti. Võrreldes 2006. aastaga on väljarändepotentsiaal kasvanud igal haridustasemel. Kõrgema haridusega inimesed on vähem huvitatud välismaal töötamisest (57%-l ei ole plaanis minna) kui keskmise (53%) ja madalaima haridustasemega (36%) inimesed. Põhjus võib tuleneda asjaolust, et haritumad inimesed kohanevad tavaliselt tööturul toimuvate muutustega kiiremini, seega neid mõjutavad tööturul toimunud muutused kõige vähem.⁹ Kõige haavatavam rühm on kõige madalama haridustasemega inimesed, mida peegeldab ka töötute haridusprofiil. Esimese haridustasemega isikute pikaajalise töötuse määr oli 2009. aastal üle viie korra kõrgem kui kolmanda taseme haridusega isikutel, vastavalt 9,2% ja 1,7%. Jooniselt 9 on näha, et põhi- või kutseharidusega (ilma keskhariduseta) inimeste seas

Kõrg-haridusega inimeste osakaal on potentsiaalsete väljarändajate seas madalam kui tööelise rahvastiku seas.

⁹ Kolmanda haridustasemega töötajatest kaks kolmandikku on veendunud, et nende tehtav töö ja kvalifikatsioon on omavahel kooskõlas, samas kui madalamate haridustasemete puhul on sama näitaja 10 protsendipunkti võrra väiksem. Samuti on nende puhul paremad tööga rahulolu näitajad. Ometigi on kolmanda haridustasemega inimesed skeptilisemad ega pea kuigi tõenäoliseks võimalust leida vajaduse korral oma kvalifikatsioonile vastav töökoht mõnes Euroopa Liidu riigis või mõnes muus välisriigis.

Joonis 9. Kas teil on kavas tulevikus välismaale tööle minna? 2006 ja 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

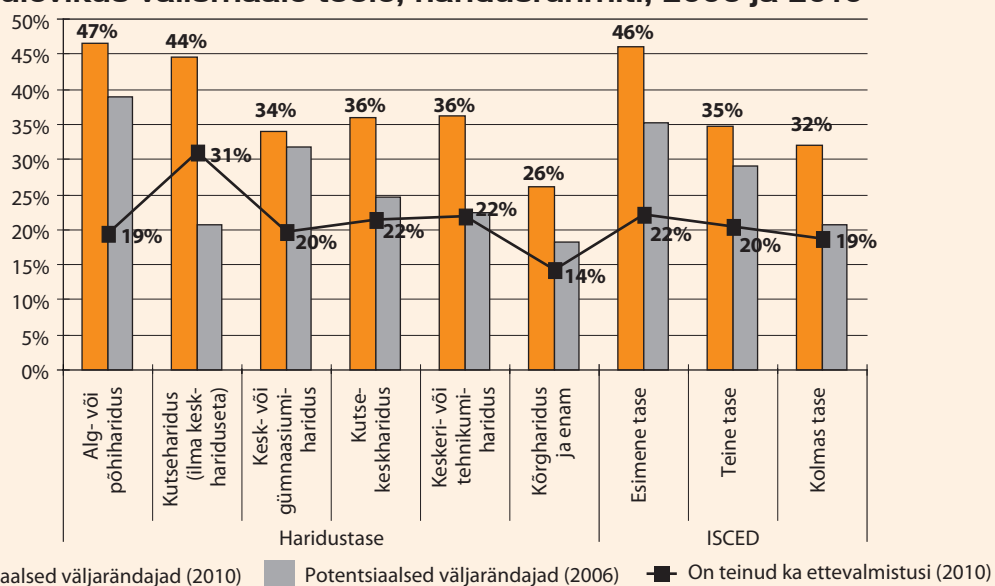
Märkus. Esimene tase – algharidus, põhiharidus, kutseharidus keskhariduseta; teine tase – keskkharidus, kutsekeskharidus keskhariduse baasil; kolmas tase – keskeriharidus keskhariduse baasil, tehnikumiharidus, kõrgharidus ja enam.

on kindel väljarändesoo soov kasvanud võrreldes 2006. aastaga enim.

Kui võtta arvesse ka välismaale tööleasumiseks tehtud ettevalmistusi, selgub, et väljarändekavatsused ei erine oluliselt haridusrühmiti (vaata joonist 10). Kõige madalama haridustasemega inimesed on küll aldis oma

väljarändesoo vi väljendama, kuid konkreetseid ettevalmistusi on teinud märksa väiksem osa selle haridustasemega tööealisest rahvastikust. Kõige kindlamalt on oma väljarändesoo vi väljendanud kõige kõrgema haridusega inimesed, kelle otsus on kaalutletud ja tugineb ettevalmistustele.

Joonis 10. Välismaale minna kavatsejad kindla plaani või kavatsusega minna tulevikus välismaale tööle, haridusrühmiti, 2006 ja 2010

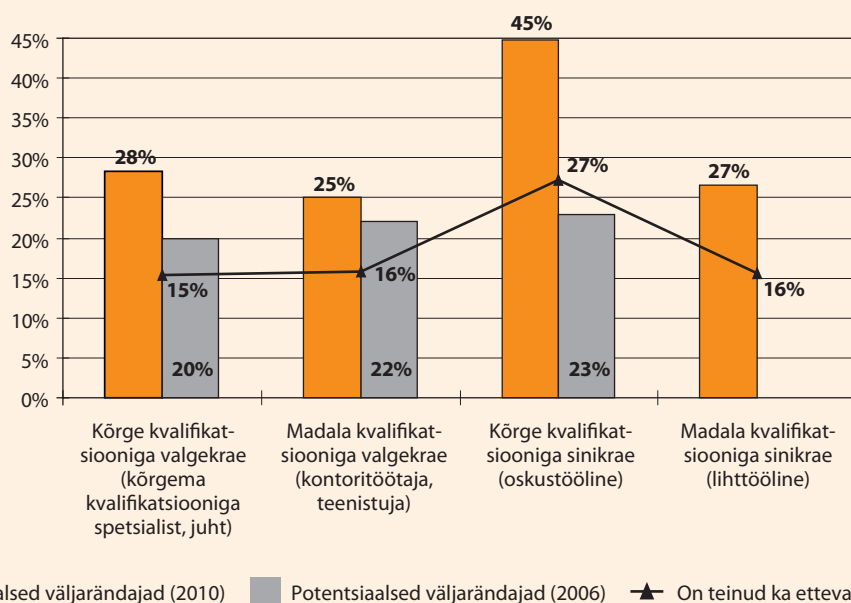
Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

3.5. Oskustase

Juhtimise Arendamise Instituudi (IMD) analüüside kohaselt on järgmise kümne aasta jooksul Eesti riigi konkurentsivõime peamisi katsumusi see, millised on ärijuhtide, inseneride ja oskustöölise leidmise võimalused.¹⁰ Väljarändekavatsuste põhjal saab väita, et probleemi võib süvendada väljaränne, sest välismaale tööle suundujatest on enamik oskustöölised. Vaatleme oskusgruppe ja seda,

kui palju on neis potentsiaalseid väljarändajaid ja välismaale tööleasumiseks ettevalmistusi teinuid (vaata joonist 11). Kui varem jagus välismaale minna soovijaid ühtmoodi kõikidesse oskustasemetesse, siis 2010. aastal on nende osakaal hüppeliselt kasvanud oskustöölise seas: nende hulgas on äraminekuks ettevalmistusi teinuid vähemalt 1,7 korda rohkem kui ükskõik millises teises võrdlusrühmas.

Joonis 11. Välismaale minna kavatsejad kindla plaani või kavatsusega minna tulevikus välismaale tööle, oskusgrupiti, 2006 ja 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

Märkus. 2006. a puhul oli lihttööliste rühma valim liiga väike, et tulemusi eraldi välja tuua.

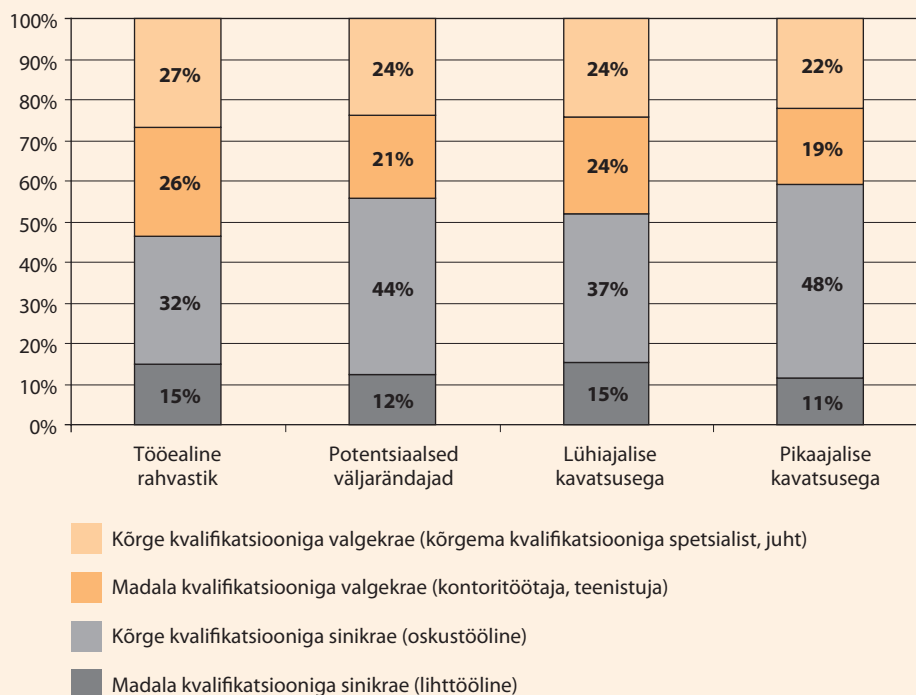
Olulise probleemkohana vajab rõhutamist tööjõu alarakendus (*brain waste*). Paljud uuringud kinnitavad, et lühiajalised uutest liikmesriikidest pärit migrantid konkureerivad hoolimata suhteliselt kõrgest oskustasemest koduriigis oma oskustele mittevastavate töökohtade pärast sihtriikides (Doyle *et al.* 2006; Drinkwater *et al.* 2006). Ka käesoleva uuringu tulemused kinnitavad probleemi olemasolu. Potentsiaalsetest väljarändajatest hõivatute ametialane taust reedab seda, et väljarändekavatsusega inimeste seas on kõrgemate ametipositsioonide (ISCO 1. kuni 3. rühma) esindajaid alla veerandi (vaata joo-

nist 12). Samas sooviks kõrgematel ametipositsioonidel (arstid, ärijuhid, arvutispetsialistid, juristid, õpetajad jt) välismaal töötada umbes kümnendik. Ka välismaal töötamise kogemuse põhjal selgub, et enamasti soovitakse töötada või töötati sinikraede valdkonda kuuluvatel ametikohtadel ehituses, põllumajanduses ning toitlustus- ja majutusettevõtetes pigem vähem oskusi nõudvatel töökohtadel.

Küsimuse puhul, millise kvalifikatsiooniga tööd oleksite nõus tegema, teevad valgekraedest potentsiaalsed väljarändajad suuremaid

¹⁰ World Competitiveness Yearbook 2009.

Joonis 12. Välismaale minna kavatsesjad ja tööealine rahvastik oskustasemeti, 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

Lühiajaliste välismaal töötamise kavatsustega inimesed on kõrgema ametipositsiooniga kui pikaajaliste kavatsustega väljarändajad.

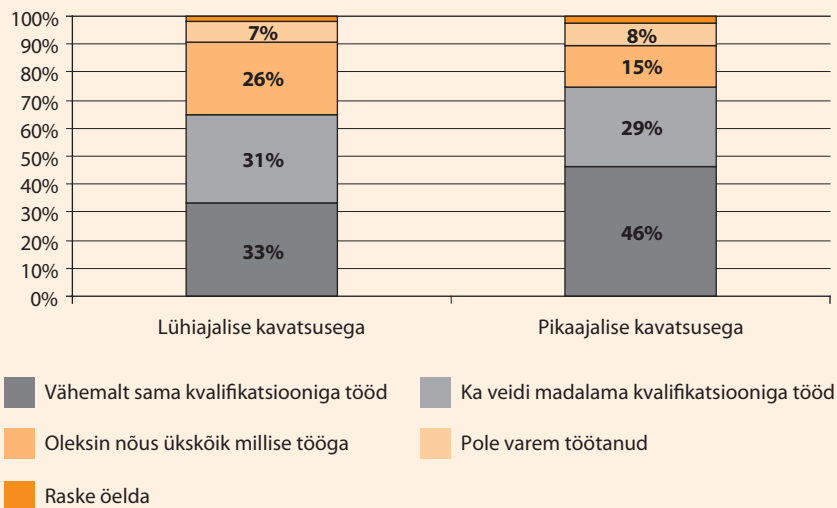
järeleandmisi kui sinikraed ning töötasu suuruse suhtes on nende ootused küllaltki sarnased. Sinikraed on tavaliselt pisut paremini informeeritud ja teinud enam konkreetseid ettevalmistusi välismaale tööleasumiseks. Töö iseloom oleneb välismaal töötamise kestusest. Nii reedab varasem töökogemus seda, et pigem on lühiajaliste välismaal töötamise kavatsustega inimesed kõrgema ametipositsiooniga kui pikaajaliste kavatsustega väljarändajad. Kui lühemat aega välismaal töötada soovijatest on ligi pooled (48%) varem töötanud valgekraedena, siis pikemat aega välismaal töötada soovijatest on sama palju oskustöölisi ja valgekraesid 41%.

Väljarändekavatsuste analüüsist selgub, et lühemat aega välismaal viibijad peavad vähem tähtsaks erialaste oskuste täiendamist, mis selgitab ka nende suuremat valmisole-

kut töötada madalamat kvalifikatsiooni eeldaval töökohal (vaata joonist 13). Nimelt on lühemat aega välismaal viibijatest iga neljas nõus tegema ükskõik millist tööd, samas kui pikemaajaliste kavatsustega inimeste ootused on teistsugused. Pikemaajaliste kavatsustega väljarändajatest oleks enamik (46%) nõus tegema samale kvalifikatsioonitasemele vastavat tööd kui kodumaal, lühiajalistest väljarändajatest vaid kolmandik.

Pikemaks ajaks välismaale tööle asuda kavatsesjad on oma väljaütlemites kindlamad, nad on rohkem ettevalmistusi teinud ja paremini informeeritud kui lühiajaliselt äraminejad. Neid inimesi iseloomustab pigem suurem rahulolematuse oma praeguse palgaga, väljarände põhjustest eristab neid lühiajalistest potentsiaalsetest väljarändajatest pettumus Eesti elus ja soov lihtsalt ära minna.

Joonis 13. Kui peaksite tööle asuma mõnes teises riigis, siis millise kvalifikatsiooniga tööd olete nõus seal tegema? 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

4. Välismaal töötada soovijate tööalane taust

4.1. Välismaal töötada soovijad hõiveseisundi järgi

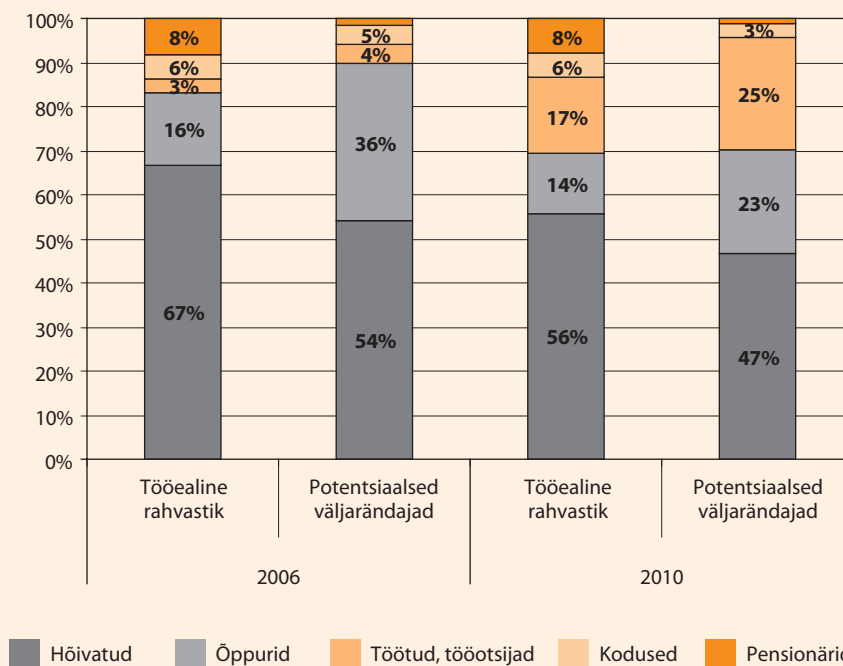
Õppurite ja töötute osakaal potentsiaalsete väljarändajate seas on suurem kui tööealise rahvastiku seas keskmiselt. 2010. aastal moodustavad välismaale minna soovijatest pooled hõivatud inimesed, kuid võrreldes 2006. aastaga on tunduvalt kasvanud töötute staatuses olevate inimeste osakaal (vt joonist 14). Töötute osakaalu kasv 4%-lt 25%-le on põhjendatav nende osakaalu suurenemisega ka tööealises rahvastikus (3%-lt 17%-le). Kui kodusel tööturul on raske tööd leida, on tõenäoline, et pööratakse pilgud piiri taha. Töötute osakaalu kasv peegeldub ka väljarände põhjustes: soov leida tööd on muutunud võrreldes varasema küsitlusvooruga palju olulisemaks (rände põhjusi käsitletakse peikemalt 5. peatükis).

Nii 2006. kui 2010. aastal väljendasid kõige aktiivsemalt oma väljarändesoovi õppurid: 56% kuni 58% neist oli valmis välismaale

tööle asuma. Kui 2006. aastal avaldas kolmandik töötuid soovi minna välismaale tööle, siis 2010. aastal on see näitaja suurenenud 50%-ni. Kui võtta arvesse ka äraminekuks vajalikke ettevalmistusi, selgub, et iga kolmas töötute ja iga neljas õpilane sooviks välismaale tööle asuda ning on selleks ka ettevalmistusi teinud. Kõige vähem on ennast teemaga kurssi viinud ja ettevalmistusi teinud hõivatud inimesed (17%), seetõttu näib, et nende motivatsioon välismaale tööle minna on kõige madalam. Ehkki töötute plaan piiri taha tööle minna on pigem kindel, jääb minek paljudel rahapuudusel katki, eelkõige siis, kui nad saavad teada, millised elamiskulud kaasnevad välismaal töötamisega (Erala 2010).

Maakonniti on potentsiaalsed väljarändajad jaotunud sarnaselt tööealise rahvastikuga: 38% neist on pärit Harjumaalt, pisut üle kümnendiku elab Ida-Virumaal ja sama paljud Tartumaal. Sellist maakondlikku jaotumust kinnitab ka ametlik registreeritud väljarändestatistika.

Joonis 14. Välismaale tööle minna tahtjate jagunemine staatuse järgi tööturul, 2006 ja 2010

Allikas: Eesti uuringukeskus, autori arvutused

4.2. Välismaal töötada soovijad tegevusalati

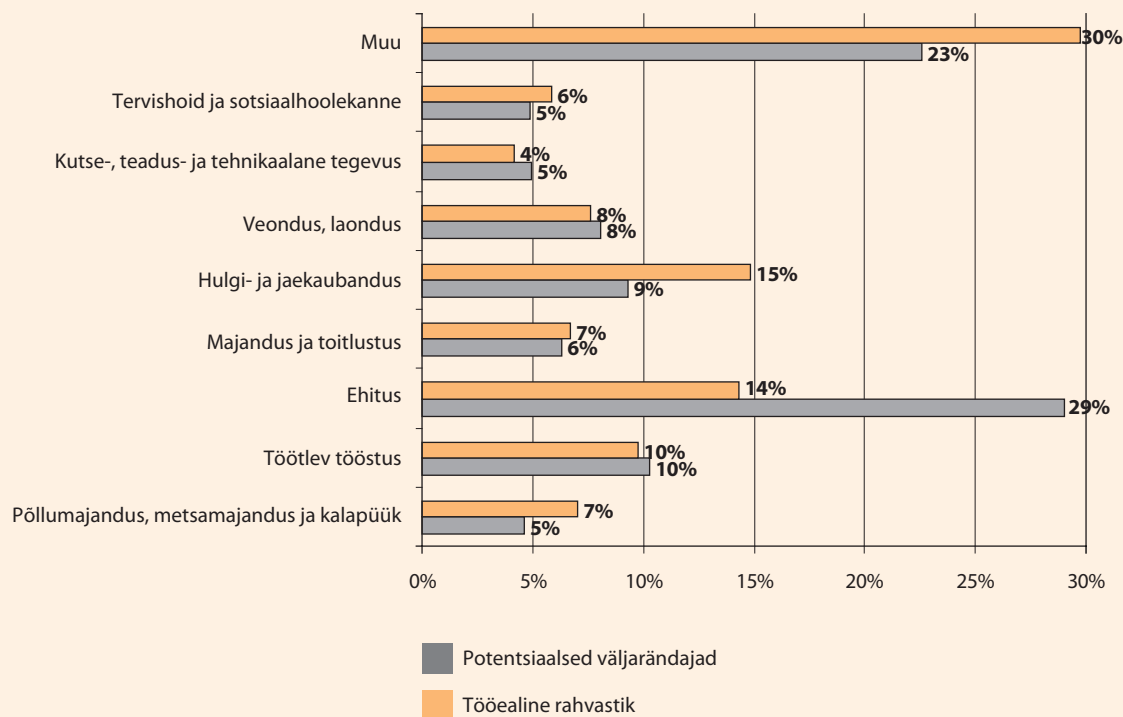
Suurima rändeaktiivsusega on ehitussektoris töötavad või töötanud inimesed.

Väljarändesurvest teatud majandussektorile saame rääkida siis, kui ebaproportsionaalselt palju väljarändajaid on koondunud ühte sektorisse. Kui 2006. aastal olid väljarändesooiviga inimesed tegevusvaldkonniti ühtlasemalt jaotunud, siis 2010. aastal on umbes kolmandik pärit ehitussektorist. Joonisel 15 on näha, et suurima rändeaktiivsusega on ehitussektoris töötavad või töötanud inimesed. Nende osakaal potentsiaalsete väljarändajate seas on kasvanud 17%-lt (2006) 29%-ni (2010). 2006. aastal oli sektorite arvestuses enim po-

tentsiaalseid väljarändajaid töötleva tööstuse alal (20%) ja ehitusvaldkonnas (17%). Ehkki meedias on palju kajastatud meditsiinitöötajate lahkumist välismaale, selgub siinsest uuringust, et võrreldes tööealiste üldkogumiga on suhteliselt vähem välismaal töötamisest huvitatuid just tervishoiu- ja sotsiaalhoolekande sektoris.

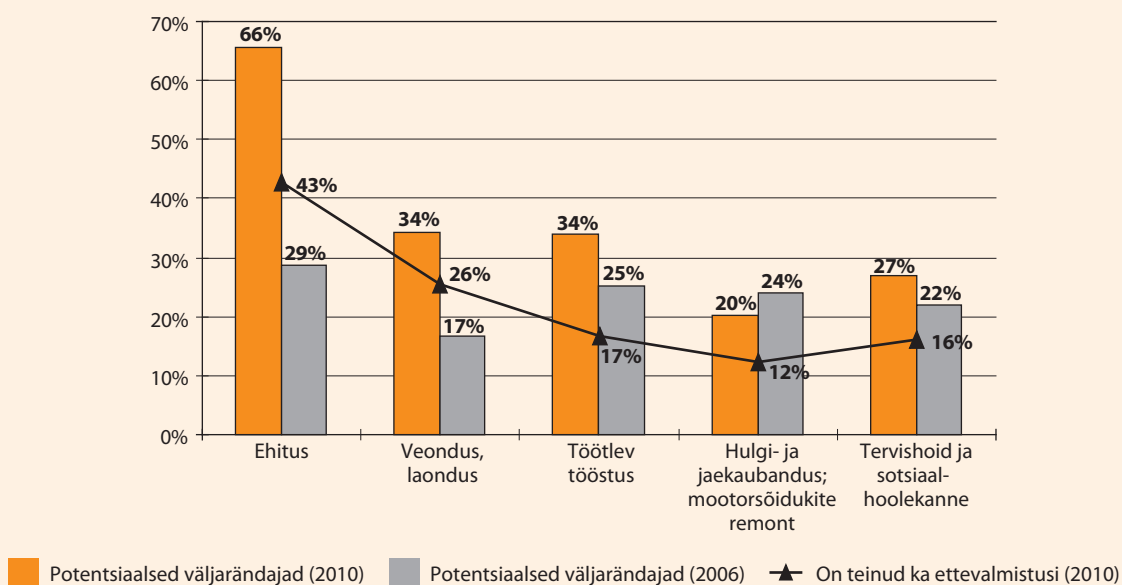
Millisest sektorist on väljarändekavatsusega inimesed ning milline on väljarände osakaal sektorite arvestuses? Nagu näha, leidub väljarändekavatsusega töötajaid ehitussektori järel enim veonduse ja laonduse valdkonnas.

Joonis 15. Välismaale minna kavatsejad ja tööealine rahvastik tegevusalati, 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

Joonis 16. Välismaale minna kavatsejad ja ettevalmistusi teinud teinud tegevusalati, 2006 ja 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

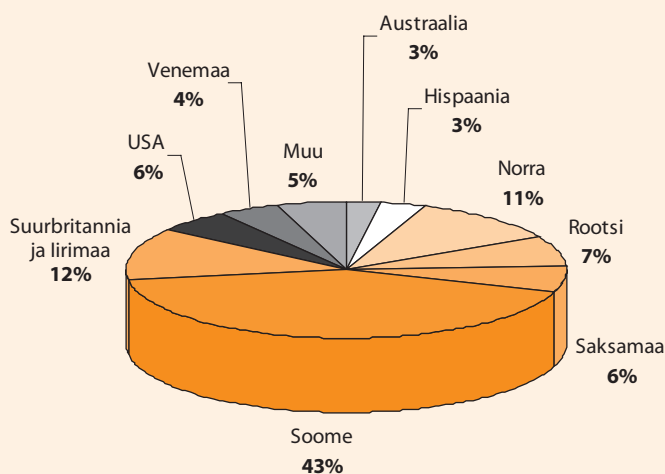
4.3. Välismaal töötamiseks eelistatud sihtriigid

Enne kui analüüsime välismaale mineku põhjuseid, uurime, millistesse riikidesse soovivad eestimaalased tööle asuda. Nii Eestist välisriiki tööle minna soovijate kui ka varem välismaal töötanute seas on jätkuvalt kõige populaarsem riik Soome. Soome tähtsus väljarändajate sihtriigina potentsiaalsete väljarändajate seas ei ole võrreldes 2006. aastaga muutunud, küll aga on tunduvalt vähenenud varem teisel kohal olnud Suurbritannia roll (osakaal on kahanenud 19%-lt 9%-le). Kui 2004. aastal avanesid tööturud uutest liikmesriikidest pärit töötajatele, muutus Suurbritannia oluli-

seks sihtkohaks potentsiaalsete väljarändajate seas, ent 2010. aastaks on Suurbritannia oma tähtsuse minetanud. Potentsiaalsete väljarändajate eelistustes on teisele ja kolmandale kohale tõusnud Norra ja Rootsi.

Põhjamaid eelistatakse seetõttu, et need on geograafiliselt lähemal, seal on kõrgem palgatase ning osatakse sealseid keeli. Niisugused ja just sellises järjekorras on enim mainitud põhjused Soome, Rootsi ja Norra puhul. Suurbritanniat eelistatakse seevastu peamiselt keele ja kultuuri pärast, mis ei ole nii olulise tähtsusega rändajendid kui kodulähedus ja palgatase.

Joonis 17. Välismaale tööle minna soovijate eelistatuimad sihtriigid, 2010

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

5. Välismaal töötamise soovi mõjutavad tegurid

5.1. Soodustavad tegurid

Väljaränne Eestist on tundlik majanduse ja tööturu nõudlusepoolsete tegurite suhtes, eriti tugevalt mõjutab väljarännet suhteline palgatase ja hõivevõimalused. Eesti majandus on viimase kümne aasta jooksul kiiresti kasvanud ning jõudsalt lähenenud Euroopa Liidu keskmisele sissetuleku tasemele. Eurostati andmetel moodustas Eesti SKP tase kriisieelsel ajal (2008) EL 27 riikide keskmis-

est 67%. Ehkki erinevused Eesti ja väljarändajate sihtriikide keskmistes sissetulekutasemetes on vähenenud, on need siiski kolme- kuni viiekordsed (Eurostat), mistõttu jääb sissetulekute erinevus endiselt oluliseks väljarännet mõjutavaks teguriks. Nii väljarändekavatsusega inimeste kui ka varem välismaal töötanud inimeste ütluste põhjal selgub, et välismaale tööleasumise peamised põhjused on Eesti väikesed palgad ja suur tööpuudus. Väljarände põhjustena märgivad kuni kolm-

Arvestades Eesti ja potentsiaalsete sihtriikide sissetulekutaseme umbes kolmekordset erinevust, jääb kõrgem palgatase väljarännet mõjutama ka lähiajal.

neljandikku vastanutest ära soovi teenida suuremat palka ja tööpuuduse kõrget taset (vastavalt 74% ja 67% vastanuid). Maailma avastamine, enese arendamine, silmaringi avardamine, uued kogemused – neid toob

välja u 10% nii väljarändekogemusega kui ka -kavatsusega inimesi.

Kui silmaringi avardamine ja kogemuste hankimine on iseloomulik just noortele, siis

Tabel 2. Välismaale töölemineku põhjuste olulisus, inimeste osakaal, kes põhjust mainisid (%), 2010

	Varem välismaal töötanud inimesed	Väljarände-kavatsusega inimesed
Väikesed palgad, suur tööpuudus, soov leida tööd ja teenida suuremat palka	67	74
Enese arendamine ja uued kogemused	9	12
Olen Eesti elus pettunud	0	4
Võlad, makseraskused Eestis	2	2
Õppetöö, keelepraktika	3	1
Parem elukvaliteet välisriigis	3	4
Isiklikud/perekondlikud põhjused ja sidemed	3	2
Tööpakkumine välismaalt või komandeering	9	–
Muu	4	1
KOKKU	100	100

Allikas: Eesti Uuringukeskus, autori arvutused

kõrgeima palga otsinguil on pigem täistööealised (35–44-aastased). Samas on võrreldes varasema küsitlusvooruga näha nihet hinnangutes, mis peegeldavad trende Eesti tööturul. Soov leida tööd ja ka erialast tööd on muutunud tunduvalt tähtsamaks kui varem. Nimelt peavad pooled väljarändekavatsusega inimesed väga oluliseks soovi üldse leida tööd, samas kui 2006. aastal tähtsustas seda vaid iga viies (vaata joonist 18), erialase töö leidmine on keskmisest tähtsam 25–34-aastastele ja Tallinnast pärit inimestele.

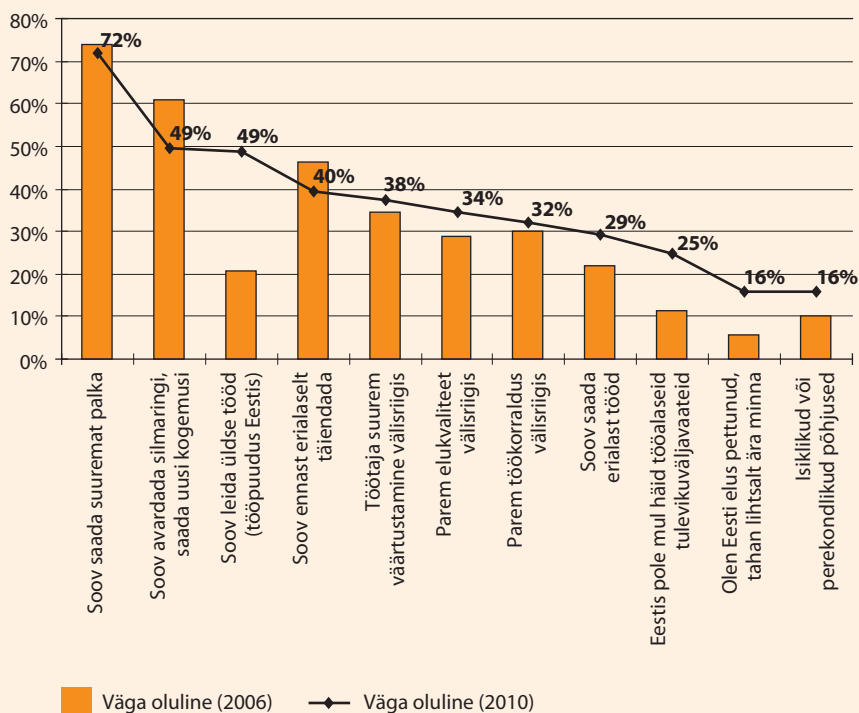
Tööturul toimunud muutuste valguses (noorte töötus on viimase kahe aastaga kasvanud üle viie korra) on soov leida mis tahes tööd muutunud küll tähtsamaks, kuid kui võrrelda keskmisega, siis on noorte (15–24-aastaste) seas probleemi väga oluliseks pidavate osakaal 5% võrra väiksem. Soovi leida üldse tööd

kannustab rahapuudus ning, nagu selgub, tähtsustavad seda põhjust rohkem madala sissetuleku tasemega inimesed. Tulemused on igati põhjendatud, arvestades seda, et välismaal soovitakse töötada peamiselt ehitustöölise, lihttöölise, koristajate ja tootehindajatena ehk peamiselt liht- ja oskustöölise ametirühmadesse kuuluvatel töökohtadel. Nende ametialade esindajate seas on ka kõige suurem registreeritud tööpuudus, samas kui vakantside hulk on kõige väiksem Eestis. Registreeritud töötutest on Eesti Töötukassa andmetel 30% oskus- ja käsitöölisi ning iga viies on lihttööline. Varasemast enam tunnistatakse pettumust Eesti elus, mis on omane madala sissetuleku tasemega inimestele ja mitte-eestlastele.

Tahe ennast erialaselt täiendada on muutunud muude tegurite taustal vähem tähtsaks,

2010. aastal peavad pooled väljarändekavatsusega inimesed väga oluliseks soovi leida üldse tööd, samas kui 2006. aastal tähtsustas seda vaid iga viies.

Joonis 18. Potentsiaalsete väljarändajate välismaale töölemineku põhjuste olulisus, 2006 ja 2010

Allikas: Eesti uuringukeskus, autori arvutused

ent noorte puhul on see jäänud endiselt üheks arvestatavaimaks põhjuseks ning leidnud enam mainimist kui vanemate inimeste puhul.

Pettumus Eesti elus ja tulevikuväljavaadete puudumine on majanduslangusega tihedalt seotud, nii on mõlemad põhjused muutu-

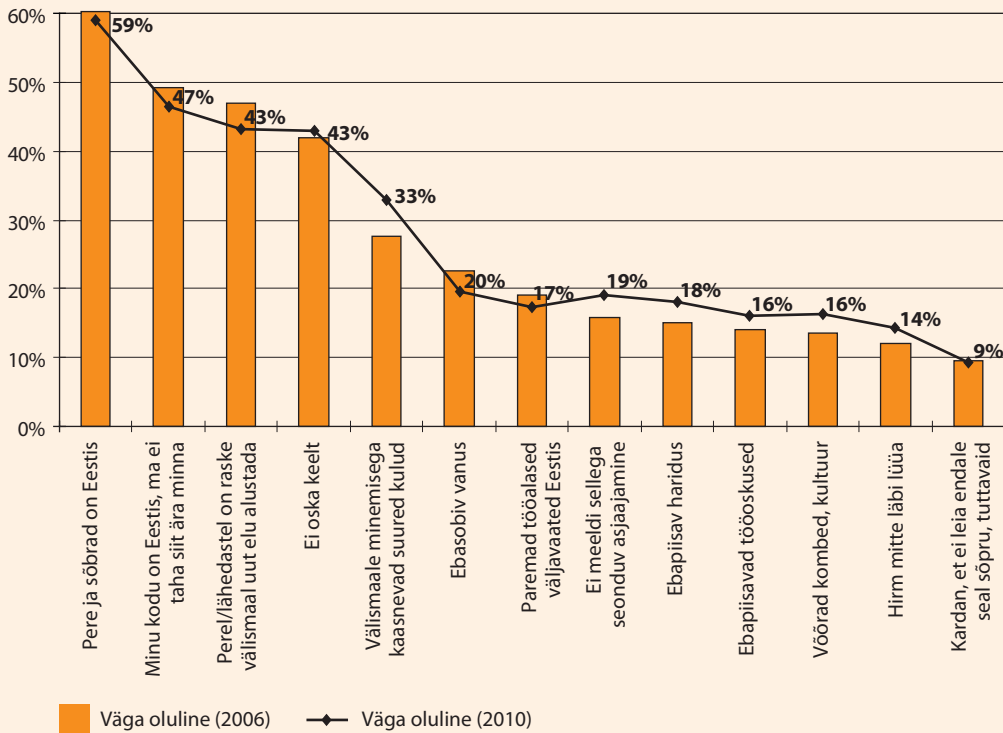
nud olulisemaks kui varem. Kuidas on hiljutine majanduskriis mõjutanud väljarännet? Kõikide küsitletute seast oli 2009. aastal iga kümnes kogenud, et keegi nende leibkonnast suundus tööle välismaale. Leibkonnad, kust lahkuti, olid pigem kolme-neljaliikmelised (67% juhtudest) ning suure tõenäosusega lahkus üks inimene (89% juhtudel).

5.2. Takistavad tegurid

Otsus välismaale tööle või elama asuda ei ole kunagi piiranguteta. Tahet lähitulevikus lahkuda saab käsitada pigem lahkumisunistusena, sest tihtipeale ei ole potentsiaalsetel väljarändajatel parasjagu rahalisi võimalusi oma soovi ellu viia. Nii selgubki, et võrreldes eelmise uuringuga on väljarännet takistava tegurina enim kasvanud raha tähtsus (vaata joonist 19).

Puhtalt majanduslike teguritega piirdumine ei oleks põhjendatud, sest sotsiaalne raamistik mängib väljarändeotsuse tegemisel veelgi suuremat rolli. Nii selgub ka 2010. aasta uuringu tulemustest, et välismaale tööleminekut takistavad põhjused on jäänud sarnaseks 2006. aasta omadega. Suurima takistusena nähakse endiselt perest ja sõpradest eemalejäämist ning kehva keeleoskust. Seda, et pere ja lähedased on Eestis, peavad olulisemaks takistuseks naised.

Joonis 19. Välismaale töölemineku takistuste olulisus, 2010

Allikas: Eesti uuringukeskus, autori arvutused

Perekonna olemasolu mainivad välismaale töölemineku takistusena rohkem naised. Kui keskmiselt asuks potentsiaalsetest väljarändajatest välismaale üksi tööle 41%, siis väljarändekavatsusega naistest vaid kolmandik. Ehkki naised on oma väljarändekavatsustes tagasihoidlikumad kui mehed, leiab kaks korda suurem osa naisi (vastavalt 22% ja 44%), et juhul, kui nad peaksid välismaale minema, siis koos abikaasa (elukaaslase) ja/või lastega. Koos lastega lahkuks välismaale pigem kõrgema haridustasemega, naised ja 25–34-aastased; mõistagi on pikaajalise välismaal viibimise kavatsustega inimeste seas koos perekonnaga rändajaid rohkem.

Sotsiaal-majanduslikust kontekstist lähtuvalt võivad piirangud olla erineva tähtsusega. Välismaale minemisega kaasnevaid suuri ku-

lutusi peavad keskmisest olulisemaks takistuseks naised, mitte-eestlased ja madalama sissetuleku tasemega inimesed. Keeleoskuse puudumist tunnetavad takistusena eriti tugevalt mitte-eestlased. Noored (15–24-aastased) eristuvad teistest vanuserühmadest, tähtsustades takistusena eelkõige tööoskuste ja kogemuse puudumist. Eestis on mul paremad tööalased väljavaated – seda peavad keskmisest olulisemaks kõrgema haridustaseme ja kõrgema sissetulekutasemega inimesed. Madala haridustasemega, madala sissetulekutasemega ja noored peavad sama põhjust keskmisest vähem oluliseks. Samuti on just madala haridustasemega, mitte-eestlased ja noored need, kes toovad takistava põhjusena välja selle, et nende kodu on Eestis ja nad ei taha siit ära minna.

Kokkuvõte

Majanduskeskkonna kiire halvenemine Eestis peegeldub uuringutulemustes nii elu- ja töökeskkonnale antavates hinnangutes kui ka väljarändekavatsustes. Aastal 2010 on Eestis 77 000 kindla välismaale tööleasumise sooviga inimest, kes on selleks teinud ka ettevalmistusi. Neist on konkreetsete ettevalmistusteni (nt kandideerinud tööle, õppinud keelt) jõudnud 43 000 inimest. Ehkki majanduskriis ning sellega kaasnenud palkade alanemine ja töökohtade puudus on suurendanud rahulolematust ja hüppeliselt kasvatanud huvi välismaal töötamise vastu, ei pruugi väljaränne osutada tegelikult nii suureks, kui olukord tööturul paraneb. Teisalt on suuri häireid tööturgudel kogetud ka sihtriikides ning halvenenud olukorra tõttu on EL-i liikmesriigid võtnud kasutusele meetmeid, et kaitsta raskustesse sattunud kohalikku tööjõudu (pikaajalised töötud, madala kvalifikatsioonitase-mega töötajad). Nimetatud põhjuseid tõi välja Saksamaa, kui otsustas 2008. aasta sügisel pikendada piiranguid uutest liikmesriikidest pärit töötajate vabale liikumisele.

Rahvaarvu vähenemine väljarände tõttu mõjutab pikas perspektiivis Eesti majandust ja ühiskonda negatiivselt, sest väljaränne võimendab rahvastiku vananemise protsessiga kaasnevat probleemi. Varasemad uuringud kinnitavad, et väljarändajateks on enamjaolt noored ja täiseas tööinimesed, st riigi seisukohast on tegemist potentsiaalsete maksu-maksjate ja töökäte arvu vähenemisega. Küsimus on, kuidas hakkab väljaränne mõjutama eluvaldkondi Eestis.

Selleks et hinnata, millist mõju väljaränne eri eluvaldkondadele avaldab, on vaja teada, kes on need inimesed, kes soovivad välismaale tööle minna, kui kauaks nad Eesti tööturult eemale jäävad ja mis ajendaks neid tagasi pöörduma.

Nagu selgub, soosivad palkade langemine ja tööpuudus Eestist väljarännet. Viimatinimetatu puudutab eriti teravalt noori, mehi,

madalama kvalifikatsiooniga ja maapiirkondadest pärit elanikke, kelle valmisolek välismaale tööle minna on võrreldes teiste rühmadega suurem. Samas on välismaale tööle minna soovijad halvemini ette valmistatud kui varasematel aastatel, millest lähtuvalt võib tegelik rändekäitumine osutada ütlustega vähem sarnaseks kui varem.

Mida kauemaks välismaale tööle jäädakse, seda väiksem on tõenäosus, et tulla tagasi Eestisse. Selle uuringu tulemused kinnitavad, et 15% nendest, kes on teinud konkreetseid ettevalmistusi välismaale tööleasumiseks, soovib Eestist lahkuda alati. Suurem osa soovib siiski välismaal töötada ajutiselt, kas siis lühemat või pikemat aega.

On loogiline eeldada, et sektorites, kus tööjõu nõudlus ületab pakkumise, kasvab ka surve palkade tõstmisele. Tegevusalade analüüsist selgub, et väljarändepotentsiaal on väga suur ehitussektoris, kus praegu on tegu ülepakumise-ga. Samas on väljarändajate jagunemine teiste ameti- ja tegevusalade järgi sarnane tööealise rahvastiku keskmise jaotusega ning väljarändest tingitud surve palkade tõstmisele ei näi olevat suur. Küll aga võib tööandjate silmis tekitada probleeme oskustöölise välismaale tööleasumine. Analüüsist selgub, et sinikraede hulka kuuluvad oskustöölised on paremini ette valmistatud ja informeeritud ning nad on valmis asuma välismaale tööle pikemaks ajaks kui valgekraed.

Seoses tööjõu vaba liikumisega ei ole täpset ülevaadet välismaal töötavatest Eesti elanikest. Samuti ei ole kindlalt teada, millised on väljarännanute oskustase ja haridus, mistõttu on rändemõjude hindamisel jäädud spekulatsioonide tasemele. Nii ei pruugi tööjõu osaline lahkumine avaldada negatiivset mõju majanduslikule heaolule niikaua, kui minejad on eelkõige madalama kvalifikatsiooniga ja/või töötud inimesed, kellel avaneb välismaal võimalus teenida sissetulekut seni, kuni Eestis selleks võimalusi ei ole. Uuringust selgub, et potentsiaalsete väljarändajate seas on iga neljas töötu ja 23% õppurid.

Struktuurse tööpuuduse vähendamise ühe vahendina nähakse tööjõu vaba liikumist. Uuringust selgub, et välismaal töötamise ajal käis Eestis kodus vähemalt korra kuus 43% vastanuid ja üldse ei käinud 24%. Seega põhjustasid nn pendelrändajad, kes hõivasid töökohti välismaal ajutiselt, rändajate suure aktiivsuse Eesti tööturul. 2008. aastal, mil majanduskasv pöördus negatiivseks ja tööpuudus kasvas kiiresti, leidsid piiri taga tööd inimesed, kes muidu oleksid tõenäoliselt olnud töötud. Eesti tööjõu-uuringute andmetel töötas 2009. aastal välismaal 19 000 inimest, kellest tuhatkond olid 2008. aastal töötud. Tõenäosus, et nad oleksid rakendust leidnud Eesti tööturul, ei ole kuigi suur. Ka seekordse uuringu tulemustest selgub, et välismaal töötamise kogemusega inimestest olid 10% enne välismaale tööleasumist töötud. Seega võib väita, et töötajate suurenenud mobiilsus ja tööturgude avamine on aidanud Eesti majanduses šokke leevendada. Siiski ei ole kadunud mure noorte ja oskustöölise pikaajalise väljarände pärast.

Ühelt poolt on positiivne, et inimesed omandavad välismaal uusi teadmisi ja töökogemusi, sest uute teadmiste kasv soosib positiivselt päritoluriigi majanduse arengut. Selle puhul on oluline, et inimesed pöörduksid tagasi Eestisse, leiaksid siin tegevust ja/või oleksid koduriigiga pidevas kontaktis. Uuringust selgus, et noored on endiselt kõige suurema väljarändepotentsiaaliga vanuserühm. Noorte tahe töötada välismaal seostub suuremal määral sooviga silmaringi avardada ja ennast erialaselt täiendada kui ülejäänutel ning ka nende eelistatud välismaal viibimise aeg on lühem. Noorte inimeste soovi ennast täiendada välismaal tuleks suhtuda soosivalt, sest laienenud silmaring ja tulemuslikum töö peaksid pakkuma huvi ka kohalikele tööandjatele. Kahjuks ei ole tehtud uuringuid selle kohta, kas tööandja silmis on välismaal teadmisi ja oskusi omandamas käinud töötajad väärtuslikumad kui need, kes ei ole Eestist ära käinud. Empiirilises kirjanduses on kinnitust leidnud näited, nagu ei panustaks välismaal töötanud oma teadmiste ja oskustega

koduriigi konkurentsivõime suurendamisse. Poolas, kus väljarännet on palju uuritud, ei ole lühiajaline töömigratsioon mõjutanud väljarändaja hilisemat karjääri kodusel tööturul positiivselt, sest välismaal täidetud tööülesanded ei tõstnud tema kvalifikatsiooni (Jaźwińska 2001, 2004). Sarnast tendentsi võib aimata ka siinse uuringu tulemuste põhjal, mis näitavad, et kõrgema oskustasemega inimesed oleksid valmis välismaal töötama madalamatel ametipositsioonidel kui Eestis.

Kas väljarände puhul saab rääkida nn ajude väljavoolust? Käesolev uuring ei anna põhjust arvata, et välismaale tööle suunduvad inimesed ei taha tagasi pöörduda. Selgub, et 36% kõrgema haridustasemega potentsiaalseid väljarändajaid asuks välismaale tööle lühemaks perioodiks kui üks aasta ning jäädavalt soovib lahkuda 15%. Et majandusolud on kehvad, on kvalifikatsiooni tõstmine parim viis valmistuda uueks majandustõusuks. Nii on väljarändajatel võimalik oma kvalifikatsiooni taset hoida ning neil säilib võimalus saada tasuvat tööd. Vastustest küsimusele „Millise kvalifikatsiooniga tööd oleksite nõus tegema teises riigis?” selgub, et kolmanda haridustasemega inimesed on oma soovides nõudlikumad. 44% neist sooviks teha vähemalt sama kvalifikatsiooniga tööd kui viimasel töökohal, samas kui esimese haridustasemega potentsiaalsete väljarändajate seas andis selle vastuse vaid veerand.

Riikidevaheline tööjõu vaba liikumine on muutunud globaliseeruva maailma lahutamatuks osaks, mistõttu on oluline, et riigid suunaksid väljarändevoo teadlike otsuste ja sammude kaudu. Ehkki erinevus palgatasemetes on jäänud välismaal töötamise peamiseks põhjuseks, ei ole riigi võimuses palgataset tõsta. Järgnevalt on toodud soovitusel, mida tasuks kaaluda rändepoliitika kujundamisel.

Poliitikasoovitused

- **Õigustest ja kohustustest teavitamine.** On oluline, et töötajad tunneksid oma õigusi ja kohustusi juba enne välisriiki tööleasumist. Riigi ülesanne on korraldada teavitustööd. Uuringu tulemused kinnitavad, et väljarändekavatsustega inimesed on praegu halvemini informeeritud kui varem ning kasutavad teabe kogumiseks piiratud kanaleid (peamiselt saadakse teavet tuttavatelt). Väga vähesed on pöördunud Eesti Töötukassa / EURES-e konsultantide poole.
- Rahandusministeeriumi prognooside kohaselt jääb tööpuuduse tase kõrgeks ka lähiaastatel. Tasakaal tööturul läks kaduma buumiaastatel, millele järgnenud langus mõjutas kõige rohkem noori, mehi ja ehitussektoris lihtsamate tööde tegijaid. Et need inimesed ei leia enam Eesti tööturul rakendust ja on pööranud pilgu välismaa suunas, on oluline, et riik asetaks suurema rõhu **struktuurse tööpuuduse leevendamisele**. Tähelepanu tuleb pöörata ümber- ja täiendõppele, et õpingud katkestanud noored suunduksid eriala omandama kutse- või kõrgkoolidesse ega läheks kerge- ja keskmise vastupanu teed, suundudes välismaale lihtsamaid töid tegema. Inimeste erialaste oskuste täiendamine tööturu vajaduste järgi on oluline tööjõu puudust ja sellest tingitud inflatsioonilist palgakasvu silmas pidades.
- Üldjuhul leiavad tööturu vajadustele vastava oskus- ja haridustasemega inimesed kiiremini rakendust, teistel on oht jääda pikaajaliseks töötuks. Eesti majanduse konkurentsivõime suurendamise seisukohast on oluline, et tööjõu väljaõpe vastaks tänapäeva tööturu vajadustele. Tööjõu oskuste parandamisel on suur roll täiskasvanute **täiend- ja ümberõppe arendamisel**. Nagu selgus, on kutse- ja kõrghariduse tasemel erialase hariduse omandanud inimeste osakaal väljarändajate hulgas tunduvalt väiksem kui põhi- või üldharidusega inimeste oma. Majanduskriisist väljatulemisega ja majandusstruktuuri muutustega kaasnevad uued töökohad nõuavad töötutelt (kelle hulgas on palju potentsiaalseid väljarändajaid) kõrgemat haridustaset ja teistsuguseid oskusi.
- Riikidevaheline tööjõu vaba liikumine on tänapäeval muutunud igapäevaelu lahutamatuks osaks ning tihtipeale tõlgendatakse välismaale tööle või õppima suundumist kui riigi jaoks lootusetult kaduma läinud inimressurssi. Ränne võib samas soodustada majanduskasvu, sest väljarännanud suunavad osa oma välismaal teenitud tasust kohalikku tarbimisse, mis omakorda stimuleerib sisenõudlust. Samuti on võimalik, et välismaal omandatud teadmisi ja oskusi Eesti riigis rakendades luuakse uusi ja suuremat lisandväärtust loovaid töökohti. Kas ja kuidas riigi **poliitika julgustab välismaal töötavaid inimesi Eestisse naasma** ning omandatud kodumaal kasutama, on küsimused, mis vajavad suuremat tähelepanu. Välismaiste tööpakkujatega sammu pidamiseks avas kaubandus-tööstuskoda 2010. aasta sügisel internetiportaali talendidkoju.ee, mille kaudu hakatakse noori välismaale suundunuid koju tagasi meelitama. Portaal pakub praktilist teavet kodumaal elu alustamise, ettevõtete alustamise, lasteaiakohtade ja välismaalasest abikaasa elamisloa kohta, samuti saavad Eesti tööandjad teha portaali kaudu välismaale siirdunutele tööpakkumisi.

Aaviksoo, A., Kirss, L., Mägi, E. (2009). Kas haridus kui Eesti inimarengu senine vedur hakkab väsima? Teoses *Eesti Inimarengu Aruanne 2009*, 17-21. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu. <http://www.kogu.ee/public/eia2009/EIA2009redis.pdf>, (13.07.2010).

Doyle, N., Hughes, G., Wadensjö, E. (2006). *Freedom of Movement for Workers from Central and Eastern Europe: Experiences in Ireland and Sweden*. Report, 5. Stockholm: Swedish Institute for European Policy Studies.

Drinkwater, S. (2003). *Go West? Assessing the Willingness to Move from Central and Eastern European Countries*. Flowenla Discussion Paper, 5. Hamburg: Hamburg Institute of International Economics.

Drinkwater, S., Eade, J., Garapich, M. (2006). *Poles Apart? EU Enlargement and Labour Outcomes of Immigrants in the UK*. Discussion Paper, 2410. Bonn: IZA.

Eesti Koostöö Kogu. (2010). *Eesti inimvara raport (IVAR): võtmeprobleemid ja lahendused*. http://www.kogu.ee/public/Eesti_Inimvara_Raport_IVAR.pdf, (13.07.2010).

Erala, S. (2010). Soome näib paljudele Eesti töötutele ainsa pääseteena. *Postimees*, 21. mai, 8.

European Commission. (2010). *Geographical and labour market mobility*. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_337_en.pdf, (13.07.2010).

Eurostat. Rahvastiku prognoosid.

Fouarge, D., Ester, P. (2009). Understanding migration decisions in Eastern and Western Europe: perceived costs and benefits of mobility. Teoses H. Fassmann, M. Haller, D. Lane (toim.) *Migration and Mobility in Europe: Trends, Patterns and Control*, 51-72. Cheltenham: Edward Elgar.

Human Development Report 2009. Overcoming Barriers: Human Mobility and Development. New York: United Nations Development Programme.

International Institute for Management Development. (2009). *IMD World Competitiveness Yearbook 2009*. Šveits: IMD.

Jaźwińska E. (2001). Incomplete migration and professional career. Teoses E. Jaźwińska, M. Okólski (toim.) *People on the Swing. Migration from Polish Peripheries to Peripheries of the West*. Warszawa: Scholar.

Jaźwińska E. (2004). Occupational and spacial mobility of seasonal migrants. Teoses P. Kaczmarczyk, W. Łukowski (toim.) *Polish Workers on the European Union Labour Market*. Warszawa: Scholar.

Järv, K. (2007). *Eesti tööealise elanikkonna väljarände eelistused*. Poliitikaanalüüs. Sotsiaalministeeriumi toimetised, 8. Tallinn: Sotsiaalministeerium.

Kallaste, E., Philips, K. (2004). *Eesti tööealise elanikkonna töötamise potentsiaal Euroopa Liidu*

riikides. Toimetised, 13. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus PRAXIS.

Randveer, M., Rõõm, T. (2009). *The Structure of Migration in Estonia: Survey-Based Evidence*. Working Paper Series, 1. Tallinn: Eesti Pank.

Raus, L. (2010). *Mitukümmend tuhat eestimaalast otsib tööd välismaal*. <http://www.tarbija24.ee/?id=268541&redir=>, (27.05.2010).

Sakkeus, L. *Rahvastikuteadlane: jutt suurest väljarändest on müüt*. <http://www.postimees.ee/?id=262265>, (20.05.2010).

Statistikaamet. Eesti tööjõu-uuringud.

Van Dalen, H., Henkens, K. (2008). *Emigration Intentions: Mere Words or True Plans? Explaining International Migration Intentions and Behaviour*. Discussion Papers. Tilburg: University of Tilburg and Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.

World Bank. (2010, ilmumas). *Taking Stock of Recent Migration Flows in the European Union*. Washington: World Bank.

Varem ilmunud toimetised

2010. a ilmunud toimetised:

- 7/2010 Puuetega täiskasvanute toimetulek ning puudega kaasnev hoolduskoormus. – Poliitikaanalüüs.
- 6/2010 Töötud mitte-eestlased Eesti tööturul. – Teemaleht.
- 5/2010 Pikaajalised töötud Eesti tööturul. – Teemaleht.
- 4/2010 Noored töötud Eesti tööturul. – Teemaleht.
- 3/2010 Sooline võrdõiguslikkus ja ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis 2009. aastal. – Poliitikaanalüüs.
- 2/2010 Töötervishoiu ja tööohutuse seadusega tööandjale kaasnevad probleemid. – Poliitikaanalüüs.
- 1/2010 Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009. – Uuringuraport.

2009. a ilmunud toimetised:

- 5/2009 Vigastused Eestis. – Teemaleht.
- 4/2009 Ühe vanemaga pered: probleemid, vajadused ja poliitikameetmed. – Poliitikaanalüüs.
- 3/2009 Töövaldkonna areng 2008–2009. – Trendide kogumik.
- 2/2009 Mittetavapärane töökorraldus Eesti ettevõtetes. – Poliitikaanalüüs.
- 1/2009 Eesti rahvastiku tervisekaotus. – Teemaleht.

Kõik ilmunud toimetised on Sotsiaalministeeriumi koduleheküljel
www.sm.ee > Väljaanded > Toimetised

Fakte uuringust

- Muutused väljarändesoovides peegeldavad ehedalt muutusi tööturul. Mida kehvemas olukorras on eri segmendid (noored, mitte-eestlased jt) Eesti tööturul, seda suurem on nende väljarändepotentsiaal.
- Kui 2006. aastal kaalus välismaaleminekut 26% tööealisi inimesi, siis 2010. aastal juba 38%.
- Tõenäoliselt jääb väljaränne lähiaastatel 8,5% piiresse (77 000 inimest) tööealisest rahvastikust.
- Välismaale tööle minna soovijad on praegu halvemini informeeritud välismaal töö saamise võimalustest kui potentsiaalsed väljarändajad varasematel aastatel.
- Välismaal soovitakse töötada enim (mainimise järjekorras) ehitus- ja lihttöölise, koristajate ja toateenindajate, klienditeenindajate ning auto- ja bussijuhtidena.
- 13% potentsiaalseid välismaale tööleminejaid vahetaks oma elukohariigi välja alatiseks.
- Kõige atraktiivsem tundub muus riigis töötamine 15–24-aastastele.
- Iga kolmas töötu ja iga neljas õpilane sooviks välismaale tööle asuda ning on selleks ka ettevalmistusi teinud.
- Välismaal töötada soovijate hulk on suurenenud igal haridustasemel, kuid kõige rohkem kõige madalamatel haridustasemetel.
- Välismaal soovitakse töötada enim ehitussektoris, järgnevad veondus, laondus ja töötlev tööstus.
- Kõige enam eelistatakse sihtriikidest Põhjamaid, eelkõige Soomet. Võrreldes varasemate uurimustega on Iirimaa ja Suurbritannia oma tähtsust kaotanud. Noorte puhul on populaarseteks kohtadeks osutunud Austraalia ja USA.
- Väljarände põhjused on sarnased 2006. aastal nimetatutega: soov teenida suuremat palka ja avardada silmaringi, kõige rohkem on kasvanud soov leida üldse tööd.

Poliitikaanalüüs on Sotsiaalministeeriumi eelretsenseeritav toimetiste sari, mille eesmärk on esitada ülevaateid sotsiaal-, töö- ja tervise poliitikaga seonduvatest analüüsides ning aidata sellega kaasa teadmispõhise poliitika kujundamisele.